

SIAMO D'UNIVO INSIEME

Buona
Pasqua

NR. 101-102 · SERIE NOUĂ · Ianuarie - Martie 2021

REVISTA ASOCIAȚIEI ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.

FONDATĂ ÎN 2007 · ISSN 1843-2085 · REVISTĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.

CU SPRIJINUL FINANCIAR AL GUVERNULUI ROMÂNIEI, PRIN DEPARTAMENTUL PENTRU RELAȚII INTERNAȚIONALE

Un mediu concurențial denaturat

Am scris în urmă cu câteva numere despre modul de formare a pieței muncii în România și despre obișnuința de a lucra pentru alții, fără să te poți bucura de un eventual aport cu privire la inovații. Astăzi, îmi voi spune părerea despre concurență.

În orice mediu economic sănătos, concurența este cheia succesului. Vorbesc despre concurență sănătoasă, fără ingerințe cu iz de corupție sau forțări ale realității cu iz de misticism. Vorbesc despre o creștere a organizației în mediul de afaceri, prin respectarea principiilor sănătoase de dezvoltare, plecând de la zero și ajungând în timp la cifre de afaceri cu multe zerouri, respectând legea, plătind impozite, salarii și alte cheltuieli adiacente necesare funcționării.

Dar, din păcate, asistăm neputincioși la o multitudine de integrări pe verticală a unor companii conduse de indivizi zglobii ce aplică multe modalități de forțare a unor principii de management, ce de multe ori nu se potrivesc mediului concurențial deja format. Aceasta, în ultimă instanță, este forțat să accepte o paradigmă aproape de neînțelus a succesului, folosind strategii de implementare a unei ordini specifice zonelor militare de conflict sau post război, nemaivorbind de această perioadă de pandemie care a deschis ușa și a creat un mediu propice evaziunii fiscale sau a declanșării procedurilor abuzive de insolvență.

România se bucură de mulți ani de stabilitate din punct de vedere al securității zonale. Complexul Regional de Securitate a zonei de est a Europei se caracterizează printr-o stabilitate ridicată din perspectiva lipsei conflictelor de orice fel de natură, inclusiv de natură etnică. Nu este un dat, ci este o prerogativă pe care am câștigat-o cu greu, în principal datorită parteneriatelor încheiate imediat după anii '90 în special cu SUA, ca apoi să facem parte din Uniunea Europeană și NATO. Dar aceste eforturi, pentru unii, s-au concretizat în oportunități

de câștig imediat din cauza naturii bipolare a unei mase mari de populație ce a moștenit efectele Războiului Rece. Amortirea, astfel, a voinței populației reprezintă în sine o vulnerabilitate crescută a României, pe care unii au tratat-o ca și „lipsă de educație”, alții o denumesc „lipsă de respect”, dar în realitate reprezintă un mod de speculație pentru câștiguri de natură politică, nicidcum o implicare efectivă pentru rezolvarea problemelor reale cu care ne confruntăm, pentru că aceiași actori care vorbesc acum despre soluții, în trecut, au fost promotorii unor curente ce au denaturat atât viața politică, cât și pe cea economică și socială.

Aud deseori vorbindu-se despre „principii”, multă lume vorbește foarte ușor despre tot felul de lucruri despre care nu au cunoștință, preluând mesaje și fraze tip „forward”, al căror conținut le este necunoscut în realitate. Superficialitate. Mă duc cu gândul la ce scria Nicolae Filimon în *Ciocoi Vechi și Noi*. Vremuri similare. Parvenitism cât vezi cu ochii, superficialitate generalizată, credibilitate în scădere.

Este necesar să deschidem bine ochii, să vedem că, pe de-o parte, curente ca multiculturalismul și multilingvismul sunt cele care vor dilua tradițiile, dialecte, limbi arhaice sau vorbite de un grup restrâns de oameni, iar, pe de altă parte, să vedem că securitate înseamnă în realitate un summum de factori care pleacă de la înțelegerea noțiunilor de identitate socială, identitate de grup și să înțelegem cum putem să progresăm pe baze meritorii, construind credibilitatea.

Este un minimum pe care îl putem face.

Pentru că suntem în preajma sărbătorilor pascale, vă doresc „Una Buona Pasqua!”

de
Andi-Gabriel
Grosaru

CÂNDURĂ
CÂTEVA
GÂNDURI

IANUARIE-MARTIE

SIAMO DI NUOVO INSIEME

FONDATĂ ÎN 2007

NR. 101-102 · SERIE NOUĂ
IANUARIE - MARTIE
2021

ISSN 1843 - 2085

Revistă editată de
Asociația Italienilor din
România - RO.AS.IT.
cu sprijinul finanțier al
Guvernului României, prin
Departamentul pentru Relații
Interne

Membri fondatori
Mircea Grosaru
Ioana Grosaru

Director
Ioana Grosaru

Senior editor
Modesto Gino Ferrarini

Redactor-șef
Olivia Simion

Redactori
Victor Partan
Mihaela Profiriu Mateescu
Clara Mitola
Antonio Rizzo

Design & producție
squaremedia.ro

Coperta: Tablă Peintingeriana [4, 5] (Cabinetul de hârtie a B.A.R.) / Motiv: Driftă, Amores, 2-5, Vg / Carte postată vintage · Vechea cartoane - foto: pintrest.it

Asociația Italienilor
din România - RO.AS.IT.
associație cu statut de utilitate publică
Str. I.L. Caragiale nr. 24
020045 București
Tel.: +4 0372 772 459
Fax: +4 021 313 3064
ufficio@roasit.ro

www.roasit.ro

Un eveniment în premieră, la început de an
· Un evento in anteprima, all'inizio dell'anno

Tradiția de carnaval merge mai departe
· La tradizione del carnevale va avanti

Paștele: de la creștinism la iepuraș... sau
învers · La Pasqua: dal cristianesimo al
coniglio... o al contrario

Paga l'euvo · Plătește oul

04

06

08

13

CULTURĂ / CULTURA

14	700 anni dalla morte di Dante: la Divina Commedia vista dagli artisti · 700 de ani de la moartea lui Dante: Divina Comedie văzută de artiști
19	Călătorie în timp
22	Despre „italienii” din Buhuși. Rizeri Sileni - povestea familiei · Sugli italiani di Buhuși. Rizeri Sileni - una storia di famiglia
26	Din Rahova în Europa sau epopeea familiei Piussi · Da Rahova in Europa ovvero l'Epopea della famiglia Piussi
29	Despre Alpii Dolomiți și o celebră bătălie militară · Delle Dolomiti e di una celebre battaglia militare

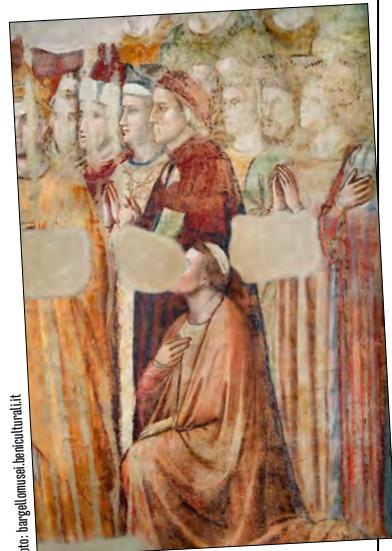

foto: hargelomusai.beiculturalit

SOCIETATE / SOCIETÀ

De la „Cetatea Soarelui” la „Templul Umanității”. De la Tommaso Campanella la Falco Tarassaco

35

Scurt istoric al disciplinei „Limba italiană” în România, în învățământul preuniversitar · Breve storia dell'insegnamento della lingua italiana in Romania, nell'istruzione pre-universitaria,

37

L'agnellino

40

Rețete de Paști

41

Luni, orașul care l-a inspirat pe Dante

42

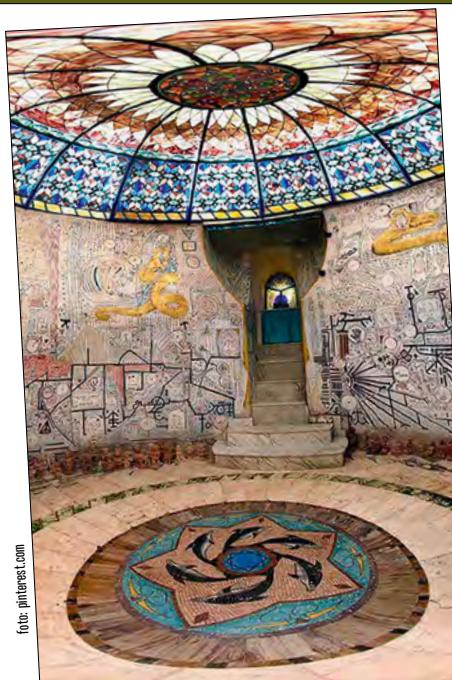

foto: pintrest.com

03

Asociația Italienilor din România - RO.AS.IT. a organizat, la data de 30 ianuarie, salonul „Istorioare din viața etnicilor italieni”.

Așa cum a menționat în cuvântul de deschidere doamna Ioana Grosaru, președintele RO.AS.IT., a fost un eveniment special. În premieră, s-a organizat o întâlnire hibrid, cu un public mai restrâns la sediul cultural „Casa d'Italia” din București și cu o participare mai largă online.

L'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT., il 30 gennaio, ha organizzato il salone «Storielle di vita della minoranza italiana». Così come ha menzionato nel discorso d'apertura la signora Ioana Grosaru, presidente della RO.AS.IT., si è trattato di un evento speciale. In anteprima, è stato organizzato un incontro ibrido, con un numero ristretto di presenti alla sede culturale «Casa d'Italia» di Bucarest e con una più vasta partecipazione online.

Programul a avut două părți principale, care s-au întrepătruns ca semnificație. Prima parte a fost dedicată celor care au contribuit la construirea acestei organizații, care, prin ceea ce au făcut, au rămas în sufletul nostru și în memoria noastră. Un moment cu încărcătură aparte a fost reprezentat de proiecțarea filmului-portret dedicat celui care a fost președintele RO.AS.IT., deputatul minorității, avocatul, profesorul și sportivul Mircea Grosaru. În ultima parte, a fost prezentată cea de-a doua ediție a cărții *Istorioare din viața italienilor din România*, de Modesto Gino Ferrarini.

Online, au participat oficialități și prietenii ai asociației din toată țara, lista fiind deschisă de Excelența Sa domnul Marco Giungi, ambasadorul Italiei în București. De asemenea, au luat cuvântul domnul Subsecretar de Stat Amet Aledin, de la Departamentul pentru Relații Interetnice, și domnul deputat Varujan Pambuccian, liderul grupului parlamentar al Minorităților Naționale.

„Este o mare placere să fim împreună. Am înțeles foarte bine ce se vorbește în română. A fost un an teribil. Ne punem speranță în vaccin pentru a ne întoarce la normalitate. Este foarte important să nu ne resemnăm, să ne continuăm viața socială și intelectuală. Vă mulțumesc tuturor că ați găsit timp, voință și energie pentru a continua să cercați, să studiați și să aprofundați aspecte cruciale din istoria noastră”, a spus ES Marco Giungi.

La rândul său, domnul Amet Aledin a făcut legătura dintre activitatea culturală prezentă, foarte bogată, a Asociației Italienilor din România

Un eveniment în premieră, la început de an

Il programma si è composto di due parti principali, intrecciate nel loro contenuto. La prima parte è stata dedicata a quanti hanno contribuito alla costruzione di quest'organizzazione e che, con il loro operato, sono rimasti nel nostro cuore e nei nostri ricordi. Un momento particolarmente emozionante è stato creato dalla proiezione del film ritratto dedicato all'ex presidente RO.AS.IT., il deputato della minoranza, l'avvocato, il docente e lo sportivo Mircea Grosaru. Nell'ultima parte, è stata presentata la seconda edizione del libro *Storielle di vita della minoranza italiana di Romania*, di Modesto Gino Ferrarini.

Online, hanno partecipato personaggi pubblici e amici dell'associazione da tutto il paese, in una lista inaugurata da Sua Eccellenza Marco Giungi, l'ambasciatore d'Italia a Bucarest. Allo stesso modo, sono intervenuti il signor Sottosegretario di Stato, Amet Aledin, del Dipartimento per le Relazioni Interetniche, e il signor deputato Varujan Pambuccian, leader del gruppo parlamentare delle Minoranze Nazionali.

«È un grande piacere essere insieme. Ho capito perfettamente ciò che si è detto in romeno. È stato un anno terribile. Riponiamo le nostre speranze nel vaccino, per tornare alla normalità. È molto importante non rassegnarsi, continuare la nostra vita sociale e intellettuale. Ringrazio voi tutti per aver trovato il tempo, la volontà e le energie di continuare a ricercare, a studiare e ad approfondire aspetti cruciali nella nostra storia», ha dichiarato SE Marco Giungi.

A sua volta, il signor Amet Aledin ha messo in connessione l'attività culturale presente, molto ricca, dell'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. e la personalità del compianto Mircea Grosaru: «Desidero congratularmi con quanti, grazie alla loro abnegazione, siano riusciti a creare quest'evento della memoria, della nostalgia. Sono felicissimo che i membri della comunità, delle persone straordinarie, riescano a portare avanti l'eredità lasciata dal compianto Mircea Grosaru. La comunità italiana è estremamente attiva, soprattutto in ambito culturale. Devo proprio ammettere che, in questo periodo così complicato dal punto di vista medico, i rappresentanti della comunità italiana sono riusciti a creare zone straordinarie di cultura».

Naturalmente, ha preso la parola anche l'autore del libro, Modesto Gino Ferrarini (91 anni), che è anche il presidente onorario dell'Associazione degli italiani di Romania - RO.AS.IT. Quest'ultimo ha raccontato dell'attività di costituzione della

de
Victor Partan

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

– RO.AS.IT. și personalitatea regretatului Mircea Grosaru: „Doresc să îi felicit pe cei care, cu multă abnegație, au reușit să creeze acest eveniment al aducerilor aminte, al nostalgiei. Mă bucură enorm că membri ai comunității, oameni extraordinari, reușesc să ducă mai departe moștenirea lăsată de regretatul Mircea Grosaru. Comunitatea italiană este extrem de activă în special în zona culturală. Chiar vă destăinu faptul că, în această perioadă foarte complicată din punct de vedere medical, reprezentanții comunității italiene au reușit să creeze zone extraordinare ale culturii”.

Așa cum era firesc, a luat cuvântul și autorul cărții, Modesto Gino Ferrarini (91 de ani), care este și președintele onorific al Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT. Domnia sa a povestit despre activitatea de formare a unei comunități de italieni imediat după Revoluție, amintindu-și cum, ziarist de sport fiind, mergea weekend de weekend într-un oraș diferit și se interesa de italienii de acolo.

Valoarea cărții publicate de RO.AS.IT. a fost subliniată de doamna Elvira Gheorghita (jurnalist), colaboratoare la prima publicație a minorității italiene post-revoluționare, dar și de domnul Varujan Pambuccian: „Vă înscrieți cu cărțile domnului Ferrarini într-unul dintre trendurile majore ale istoriei: istoriile personale ale oamenilor obișnuiați. Lucrul acesta nu trebuie tratat ca o carte nouă care se adaugă, ci ca un lucru de o valoare excepțională: reflectă felul în care se trăia în comunități, în societăți, la diverse momente. Este absolut remarcabil efortul făcut de comunitatea italiană pentru a aduce în zona memoriei viața membrilor ei”.

A fost ținut un moment de reculegere pentru Traian Dell'Agnolo și Giovanni Savioli, plecați dintre noi la sfârșitul anului trecut. Nu au fost uitați nici etnicii care au dispărut din cauza pandemiei, ei fiind evocați alături de alte personalități ale etniei, precum regizoarea Sorana Coroamă Stanca sau muzicologul Doina Floriștean Paron, a cărei fostă elevă, Elena Albu, a susținut un emoționant recital la pianină.

Din Italia, Piera Alba Merlo a încântat publicul cu lectura unei poezii proprii, *L'amore abita qui*, o poezie în ton cu luna februarie, în care se celebrează iubirea.

Concluziile întâlnirii au fost trase de domnul deputat Andi-Gabriel Grosaru, care, totodată, a anunțat un eveniment de amploare dedicat „Anno Dantesco”, cu specialiști în materie din Italia: „Una dintre preocupările mele este să arătăm cum a contribuit minoritatea italiană la dezvoltarea României. Minoritatea italiană a făcut istorie și încă face istorie”.

Cartea *Istorioare din viața etnicilor italieni din România* – ediția a doua – poate fi procurată de la sediul Asociației Italianilor din România – RO.AS.IT.

GENNAIO-MARZO

comunità italiana subito dopo la Rivoluzione, ricordando come, in veste di reporter sportivo, si recasse ogni fine settimana in una città diversa e si occupasse degli italiani di lì.

Il valore dell'opera pubblicata da RO.AS.IT. è stata messa in luce dalla signora Elvira Gheorghita (giornalista), collaboratrice della prima rivista della minoranza italiana post-rivoluzionaria e anche del signor Varujan Pambuccian: «Con i libri del signor Ferrarini, rientrate in uno dei maggiori trend della storia: le storie personali della gente comune. Questo lavoro non dev'essere trattato come un nuovo libro che si aggiunge agli altri ma come un'opera d'eccezionale valore: riflette il modo in cui si viveva nella comunità, nella società, in diversi momenti. È assolutamente rimarchevole lo sforzo fatto dalla comunità italiana per rinnovare la memoria della vita dei propri membri».

C'è stato un momento di silenzio per Traian Dell'Agnolo e Giovanni Savioli, che ci hanno lasciato alla fine dello scorso anno. Non sono stati dimenticati neanche i membri della minoranza, scomparsi a causa della pandemia, evocati insieme ad altre sue importanti personalità, come la regista Sorana Coroamă Stanca o la musicologa Doina Floriștean Paron, la cui allieva, Elena Albu, ha sostenuto un emozionante recital al piano.

Direttamente dall'Italia, Piera Alba Merlo ha deliziato il pubblico con la lettura della sua poesia, *L'amore abita qui*, una poesia in sintonia con il mese di febbraio, in cui si celebra l'amore.

A tirare le somme dell'incontro è stato il signor deputato Andi-Gabriel Grosaru che, allo stesso tempo, ha annunciato un importante evento dedicato a «L'Anno Dantesco», con specialisti in materia d'Italia: «Uno dei miei scopi è riuscire a mostrare quanto la minoranza italiana abbia contribuito allo sviluppo della Romania. La minoranza italiana ha fatto la storia e continua a farla».

Il libro *Storie di vita della minoranza italiana di Romania* – seconda edizione – è reperibile presso la sede dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT.

**Un evento in anteprima,
all'inizio dell'anno**

Tradiția de **carnaval** merge mai departe

Așa cum carnavalul de la Venetia s-a mutat din piața San Marco pe internet, într-o succesiune de streaming-uri live, Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. a găsit soluția ca tradiția salonului de carnaval, organizat an de an la sediul său, să continue.

Così come il carnevale di Venezia si è trasferito da piazza San Marco su internet, tramite una successione di streaming live, l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. ha trovato una soluzione perché la tradizione del salone di carnevale, organizzato ogni anno nella sua sede, continui.

Astfel, pe 13 februarie, oficialități, membri și prietenii ai asociației au fost invitați să participe online la evenimentul cu titlul de mare actualitate „Masca obligatorie”. Evident, a fost vorba despre masca de carnaval. „Cu ocazia carnavalului, oamenii se întâlnesc în piața San Marco, mascați, pentru a-și spune secrete unii altora. Am încercat să ținem tradițiile vîi chiar și în perioadă de pandemie”, a spus deputatul Andi-Gabriel Grosaru, în cuvântul de deschidere, mulțumindu-le pentru participare domnului Subsecretar de Stat Amet Aledin, de la Departamentul pentru Relații Interetnice, precum și celorlalți colaboratori.

„Ne-am fi dorit un carnaval cum îl făceam de obicei, cu toată lumea la Casa d'Italia, cu măști, cu dulciuri... Este o perioadă tristă. Persoane dragi, care abia așteptau evenimentul, nu pot participa. Am spus să nu renunțăm, pentru că omul trebuie să înfrunte orice situație neplăcută, cum este cea de acum. Cu încredere, cu dorință, ducem mai departe tradițiile”, a completat doamna Ioana

Perciò, il 13 febbraio, personalità pubbliche, membri e amici dell'associazione sono stati invitati a partecipare all'evento online, dal titolo molto attuale «Maschera obbligatoria». Naturalmente si trattava della maschera di carnevale. «Durante il carnevale, la gente s'incontrava in piazza San Marco vestita in maschera, per scambiarsi segreti. Abbiamo cercato di mantenere vive le tradizioni anche in periodo di pandemia», ha dichiarato il deputato Andi-Gabriel Grosaru all'apertura dell'evento, ringraziando per la loro partecipazione il Sottosegretario di Stato, Amet Aledin, del Dipartimento per le Relazioni Interetniche, e tutti gli altri collaboratori.

«Avremmo voluto un carnevale come lo facevamo di solito, con tutti gli ospiti a Casa d'Italia, con maschere e dolci... È un periodo triste. Le persone care, che aspettavano l'evento con ansia, non possono partecipare. Abbiamo deciso di non rinunciare, perché l'uomo deve affrontare qualsiasi situazione per quanto spiacevole, com'è

de
Victor Partan

traduzione
Clara Mitola

foto: wikitheatru.org

Neculce". Si Anca Filoteanu, veche colaboratoare a asociației, a vorbit despre principalele tipuri de măști care puteau fi văzute pe străzile Venetiei.

De la un eveniment de carnaval nu putea lipsi muzica. Alex Tomaselli și Raluca Stoica au intrat în direct cu o suită de cântece antrenante, care au amintit de ringul de dans plin de la Casa d'Italia, din anii trecuți. Programul muzical a fost completat de un *Adagio* interpretat la pian de Elena Albu.

În locul mesei obișnuite, care încheia petrecerile de carnaval de la centrul cultural al asociației, a fost prezentată o rețetă de dulce de carnaval – crostoli – preluată de la comunitatea de etnici din comuna tulceană Greci. Această rețetă a fost inclusă în mini-rețetarul publicat de Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT.

Le mulțumim, încă o dată, tuturor celor care au participat la salonul „Masca obligatorie”. Sperăm ca la anul să fim față (mascată) în față (mascată).

GENNAIO · MARZO

Grosaru, președintele asociației, care a și prezentat un interesant material despre istoria carnavalului, ale cărui origini se regăsesc în lumea antică.

După prezentarea acestui cadru general, a urmat o expunere a personajelor *Commedie dell'Arte* cu costumele lor specifice, regăsite deseori la carnavaluri, susținută de elevii coordonați de doamna profesoră Nicoleta-Silvia Ioana, de la Colegiul Național „Ion Neculce”.

Național „Ion

Grosaru, președinte avanti le tradizioni», ha concluso la signora Ioana Grosaru, presidente dell'associazione, che ha anche presentato un interessante materiale sulla storia del carnevale, le cui origini risalgono all'antichità.

Dopo la presentazione di questo quadro generale, è seguita un'esposizione dei personaggi della *Commedia dell'Arte* con i loro costumi specifici, spesso presenti nei carnevali, presentata dagli alunni coordinati dalla docente Nicoleta-Silvia Ioana, del Collegio Nazionale «Ion Neculce». Mentre, Anca Filoteanu, vecchia collaboratrice dell'associazione, ha parlato delle principali tipologie di maschere che era possibile vedere per le strade di Venezia.

In una festa di carnevale non poteva mancare la musica. Alex Tomaselli e Raluca Stoica sono entrati in diretta con una suite di brani coinvolgenti, che hanno ricordato la pista da ballo di Casa d'Italia, piena negli anni passati. Il programma musicale è stato concluso da un *Adagio*, interpretato al pianoforte da Elena Albu.

Al posto dell'abituale tavolata, che concludeva le feste di carnevale del centro culturale dell'associazione, è stata presentata la ricetta di un dolce di carnevale – i crostoli – proposta dalla comunità etnica del comune di Greci, Tulcea. Questa ricetta è stata inclusa nel mini-ricettario pubblicato dall'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT., che potete trovare qui.

Ringraziamo ancora una volta tutti i partecipanti al salone «Maschera obbligatorie». Il prossimo anno, speriamo di ritrovarci faccia (mascherata) a faccia (mascherata).

La tradizione del carnevale va avanti

În zilele noastre, obișnuim să atribuim sărbătorii Paștelui, cea mai mare sărbătoare a creștinilor, pe lângă semnificația ei strict religioasă, și o serie de obiceiuri mai puțin creștine, cum ar fi ouăle decorate și iepurașul de Paște care ne aduce cadouri. Una dintre explicații este aceea că Paștele, ca multe alte sărbători creștine, pare să derive dintr-un festival pagân dedicat celebrării primăverii, cu mult înainte de apariția creștinismului.

Ai giorni nostri, siamo abituati ad attribuire alla celebrazione della Pasqua, la maggiore festa dei cristiani, oltre al suo stretto significato religioso, anche una serie di consuetudini meno cristiane, come sarebbero le uova decorate e il coniglio Pasquale con i suoi doni. Una delle spiegazioni è che la Pasqua, come molte altre ricorrenze cristiane, sembra derivi da un festeggiamento pagano dedicato alla celebrazione della primavera e assai precedente rispetto all'apparizione del cristianesimo.

Specialistă în istoria religiilor, prof. Carole Cusack de la Universitatea din Sydney precizează că, din vremuri străvechi, oamenii considerau timpuri sacre echinoctiile și solstițiile și le celebrau ca atare. Echinoctiul de primăvară este ziua în care orele de lumină și cele de întuneric sunt egale, aşadar ieșirea din iarnă este marcată de refacerea echilibrului dintre zi și noapte. Oamenii obișnuiau să-și conducă întreaga viață după tiparele naturii deoarece erau în întregime dependenți de aceasta.

După răspândirea creștinismului, perioada revenirii naturii la viață a fost asociată cu învierea lui Iisus. În primele două secole după Hristos, sărbătorile în noua Biserică Creștină erau atașate vechilor festivaluri pagâne. Astfel, serbările de primăvară ce aveau tema renașterii vieții și a naturii și ieșirea din iarnă au fost asociate explicit ideii învingerii morții de către Iisus, prin învierea sa după ce fusese crucificat.

Așa cum știm, Paștele nu cade în aceeași zi în fiecare an și astă pentru că în 325 d.Hr.,

Paștele: de la creștinism la iepuraș... sau invers

La specialista in storia delle religioni, la docente Carole Cusack dell'Università di Sydney, puntualizza come nell'antichità gli uomini considerassero sacri gli equinozi e i solstizi, e li celebrassero come tali. L'equinozio di primavera è il giorno in cui le ore di luce e di buio sono uguali, perciò l'uscita dall'inverno è caratterizzata dal ripristino dell'equilibrio tra il giorno e la notte. Gli uomini erano abituati a condurre la loro intera esistenza seguendo il modello della natura, da cui dipendevano completamente.

Dopo la diffusione del cristianesimo, il periodo di rinascita della natura è stato associato alla resurrezione di Gesù. Nei primi due secoli dopo Cristo, le celebrazioni della nuova Chiesa Cristiana erano legate alle vecchie festività pagane. Così, i festeggiamenti di primavera, il cui tema era la rinascita della vita e della natura e la fine dell'inverno, erano associati esplicitamente all'idea di Gesù che aveva sconfitto la morte, resuscitando dopo essere stato crocefisso.

Come sappiamo, la Pasqua non è celebrata lo stesso giorno ogni anno e questo perché nel 325 d.C. il Consiglio di Nicea, il primo grande consiglio ecclesiastico, ha stabilito che la Pasqua dovesse ricorrere la domenica successiva alla prima luna piena dopo l'equinozio di primavera, adottando la pratica alessandrina per il calcolo della Pasqua. In questo modo, la data della Pasqua cristiana dipende da due fenomeni astronomici, il movimento del sole e la rotazione della luna intorno alla Terra. Mentre la data del primo fenomeno è fissa, il 21 marzo, la seconda cambia e questo rende ogni anno diversa la data della celebrazione. Inoltre, tale variabilità non appare solo da un anno all'altro ma anche da un rito all'altro poiché, in generale, la Pasqua cattolica è celebrata in un giorno diverso rispetto a quella ortodossa.

La chiave di questa differenza risiede nel calendario preso in considerazione per il calcolo della data. Così, per calcolare la data della Pasqua, la Chiesa Ortodossa utilizza ancora il vecchio calendario giuliano, sostituito da quello gregoriano nel mondo occidentale, in occasione della riforma del 24 febbraio 1582, realizzata da Papa Gregorio VIII. L'antico calendario giuliano aveva accumulato un ritardo significativo rispetto all'anno astronomico, 11 minuti più lungo di quello giuliano, aggiungendo un giorno in più ogni 128 anni. Perciò, Papa Gregorio XIII ha corretto l'errore, eliminando i giorni rimasti nell'anno calendaristico e ristabilendo l'equinozio

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

Conciliul de la Niceea, primul mare conciliu bisericesc, a stabilit ca Paștele să cadă în duminica succesivă primei lune pline de după echinoctiul de primăvară, adoptând practica alexandrină de calcul a datei Paștilor. Așadar, data Paștilor creștine depinde de două fenomene astronomice, mișcarea soarelui și mișcarea de rotație a lunii în jurul Pământului. În vreme ce data primului fenomen este fixă, 21 martie, cel de-al doilea este schimbător, ceea ce face ca data sărbătorii să fie variabilă în fiecare an. În plus, această variabilitate nu se regăsește doar de la un an la altul, ci și de la un rit la altul, în general, Paștele catolic fiind celebrat în altă zi decât cel ortodox.

Cheia acestei diferențe o dă calendarul luat în considerare la calcului datei. Astfel, Biserica Ortodoxă utilizează încă pentru calculul Paștelui vechiul calendar iulian, ce a fost înlocuit cu cel gregorian în lumea occidentală odată cu reforma din 24 februarie 1582 realizată de papa Grigore

di primavera nella sua data reale e corretta. La Romania è passata al calendario gregoriano nel 1919, mentre la Chiesa Ortodossa Romena l'ha adottato solo nel 1924. Tuttavia, alcune Chiese Ortodosse nel mondo non l'hanno mai adottato. Perciò, con l'intento di mantenere l'unità delle celebrazioni Pasquali, le Chiese Ortodosse passate al calendario gregoriano, nel 1927 hanno stabilito nel 1927 che la Pasqua sarebbe stata celebrata in tutta la cristianità ortodossa alla vecchia maniera, vale a dire contemporaneamente alle Chiese ancora legate al calendario giuliano, sebbene l'equinozio di primavera li riportato non coincidesse con il reale fenomeno astronomico.

Nella maggior parte dei paesi europei, il nome della Pasqua deriva da quello della festività ebraica Pesah, la Pasqua ebraica, celebrazione religiosa del popolo d'Israele che simboleggia la liberazione dalla schiavitù e l'esodo dall'Egitto dei figli d'Israele guidati da Mosè, nonché i 40

Frescă din secolul al XVI-lea, din Capela Sixtină, reprezentând Conciliul de la Niceea

Fresco del XVI secolo, Cappella Sistina, rappresentando il Concilio di Nicea

foto: wikipedia.org

al VIII-lea. Vechiul calendar iulian acumulase o întârziere semnificativă față de anul astronomic, mai lung cu 11 minute decât cel iulian, adăugând încă o zi la fiecare 128 de ani. Astfel, Papa Grigore al XIII-lea îndreaptă eroarea, suprimând zilele cu care rămăsese în urmă anul calendaristic și restabilind echinoctiul de primăvară la data reală și corectă. România a trecut la calendarul gregorian în 1919, iar Biserica Ortodoxă Română l-a adoptat abia în 1924. Însă, unele Biserici Ortodoxe din lume nu l-au adoptat niciodată. De aceea, pentru a menține o unitate în serbarea Paștilor, Bisericile ortodoxe care au adoptat calendarul gregorian au stabilit, în 1927, ca Paștele să fie celebrat în toată creștinătatea ortodoxă după stilul vechi, adică în același timp cu Bisericile rămase la calendarul iulian, cu toate că echinoctiul de primăvară din acesta nu coincide cu data reală a fenomenului astronomic.

anni di pellegrinaggio nel deserto. La Pesah è una festività fissa nel calendario religioso ebraico, che si svolge annualmente nel periodo 14-21 del mese di Nisan, che nell'antichità marcava l'inizio dell'anno ecclesiastico ebraico e corrispondeva in generale ai mesi di marzo-aprile del calendario giuliano. La celebrazione cristiana, così, in greco si chiama Pascha, in italiano Pasqua, in danese Paaske, in francese Paques e in romeno Paște.

Tuttavia, nei paesi anglofoni e anche in Germania, il nome della Pasqua proviene da quello di una dea pagana anglosassone, descritta in un libro dell'VIII secolo dal monaco inglese Beda. Eostre era la dea della primavera, del rinnovamento e della fertilità e per questo la sua celebrazione era associata all'equinozio di primavera. Così, in tedesco, la Pasqua è chiamata Ostern, e la dea – Ostara, mentre in inglese, Pasqua si dice Easter.

În majoritatea țărilor europene, numele Paștelui derivă din sărbătoarea evreiască Pesah, Paștele evreiesc, sărbătoarea religioasă a poporului Israel care simbolizează eliberarea din robie și exodul din Egipt a fiilor lui Israel conduși de Moise, precum și cei 40 de ani de peregrinare prin deșert. Pesah este o sărbătoare fixă din calendarul religios ebraic, care se desfășoară anual în perioada 14-21 a lunii Nisan, lună ce marca în antichitate începutul anului ecleziastic ebraic și care corespunde în general cu lunile martie-apriliie din calendarul iulian. Astfel, sărbătoarea creștină se numește în greacă Pascha, în italiană Pasqua, în daneză Paaske, în franceză Paques și în românește Paște.

Însă, în țările în care se vorbește engleză, precum și în Germania, numele Paștelui provine de la numele unei zeiței păgâne anglo-saxone, descrisă într-o carte din secolul al VIII-lea de călugărul englez Beda Venerabilul. Ēostre era o zeiță a primăverii, a reînnoorii și a fertilității și de aceea celebrarea ei era asociată echinocțiului de primăvară. Astfel, în germană, Paștele este numit Ostern, iar zeița – Ostara, în vreme ce în engleză, Paștele se cheamă Easter.

Înainte de descoperirea unor vestigii arheologice autentice în 1958, specialiștii au pus la îndoială veridicitatea existenței acestei zeițe, unii considerând-o o invenție a lui Beda. Dar, având în vedere că creștinarea Angliei a început abia la sfârșitul secolului al VI-lea și a fost finalizată în secolul al VII-lea, Beda, născut în circa 672, ar fi putut avea ocazia de a afla informații despre zeițările anglo-saxonilor, credințe ce încă mai existau în timpul vieții sale.

Dubiile au fost ulterior spulberate odată cu descoperirea a peste 150 de inscripții votive dedicate unei anume *matronae Austriahenae*, găsite în apropiere de Morken-Harff, la granița Germaniei cu Belgia și Olanda și databile din perioada 150-250 d.Hr. Specialiștii au legat etimologic aceste inscripții de numele zeiței Ēostre.

Multe dintre obiceiurile păgâne asociate celebrării primăverii au fost absorbite în cele din urmă de creștinism ca simboluri ale învierii lui Iisus. Prof. Cusack spune că ouăle, ca simbol al unei noi vieți, au devenit o explicație comună a oamenilor pentru reînvierile: după frigul lunilor de iarnă, natura revine la viață. În Evul Mediu, oamenii au început să decoreze ouăle și să le mânânce după slujba de Paște, ca o recompensă după lungul post ce tocmai se încheia, un obicei care a rămas încă viu în țări din Europa de Est, printre care și tara noastră, unde obiceiul de a decora și înroși ouăle este o tradiție populară încă foarte prezentă.

În Europa de Nord, imaginarul pascal cuprindea adesea și simbolul iepurelui. Primul specialist care a făcut o legătură între iepure și zeița Ēostre a fost Adolf Holtzmann în *Deutsche Mythologie*, în care scrie că e posibil ca iepurele să fi fost animalul sacru al zeiței Ostara. La rândul său, Charles J. Billson citează numeroase exemple de tradiții populare asociate perioadei Paștelui, care implicau iepurele. Acesta afirma că, fie că a

Prima scoperita di alcune tracce autentiche nel 1958, gli specialisti dubitavano della reale esistenza di questa divinità, e alcuni credevano fosse un'invenzione di Beda. Tuttavia, poiché la cristianizzazione dell'Inghilterra è iniziata solo alla fine del VI secolo ed è stata conclusa nel VII secolo, Beda, nato all'incirca nel 672, avrebbe potuto avere l'occasione di scoprire informazioni sulle divinità anglosassoni, i cui culti esistevano ancora ai suoi tempi.

I dubbi sono stati dissipati ancora meglio con la scoperta di oltre 150 iscrizioni votive dedicate a una *matronae Austriahenae*, rinvenute nei pressi di Morken-Harff, al confine tra Germania, Belgio e Olanda, e databili tra il 150 e il 250 d.C. Gli specialisti hanno legato queste iscrizioni da punto di vista etimologico al nome della dea Ēostre.

foto: pinterest.com

Zeița Ostara

Dea Ostara

Molte consuetudini pagane, associate alla celebrazione della primavera, sono state successivamente assorbite dal cristianesimo come simboli della resurrezione di Gesù. La prof.ssa Cusack afferma come le uova, simbolo di nuova vita, fossero diventate per tutti una comune spiegazione della resurrezione: dopo il freddo dei mesi invernali, la natura tornava alla vita. Nell'Evo Medio, la gente aveva iniziato a decorare le uova e a mangiarle dopo la funzione Pasquale, come ricompensa per il lungo digiun appena terminato, un'abitudine rimasta ancora viva nei paesi dell'Europa dell'Est, come anche nella Romania, dove la consuetudine di decorare e dipingere le uova di rosso è una tradizione popolare ancora profondamente viva.

Primăvara de Franz Xaver Winterhalter (1805-1873)

Primavera di Franz Xaver Winterhalter (1805-1873)

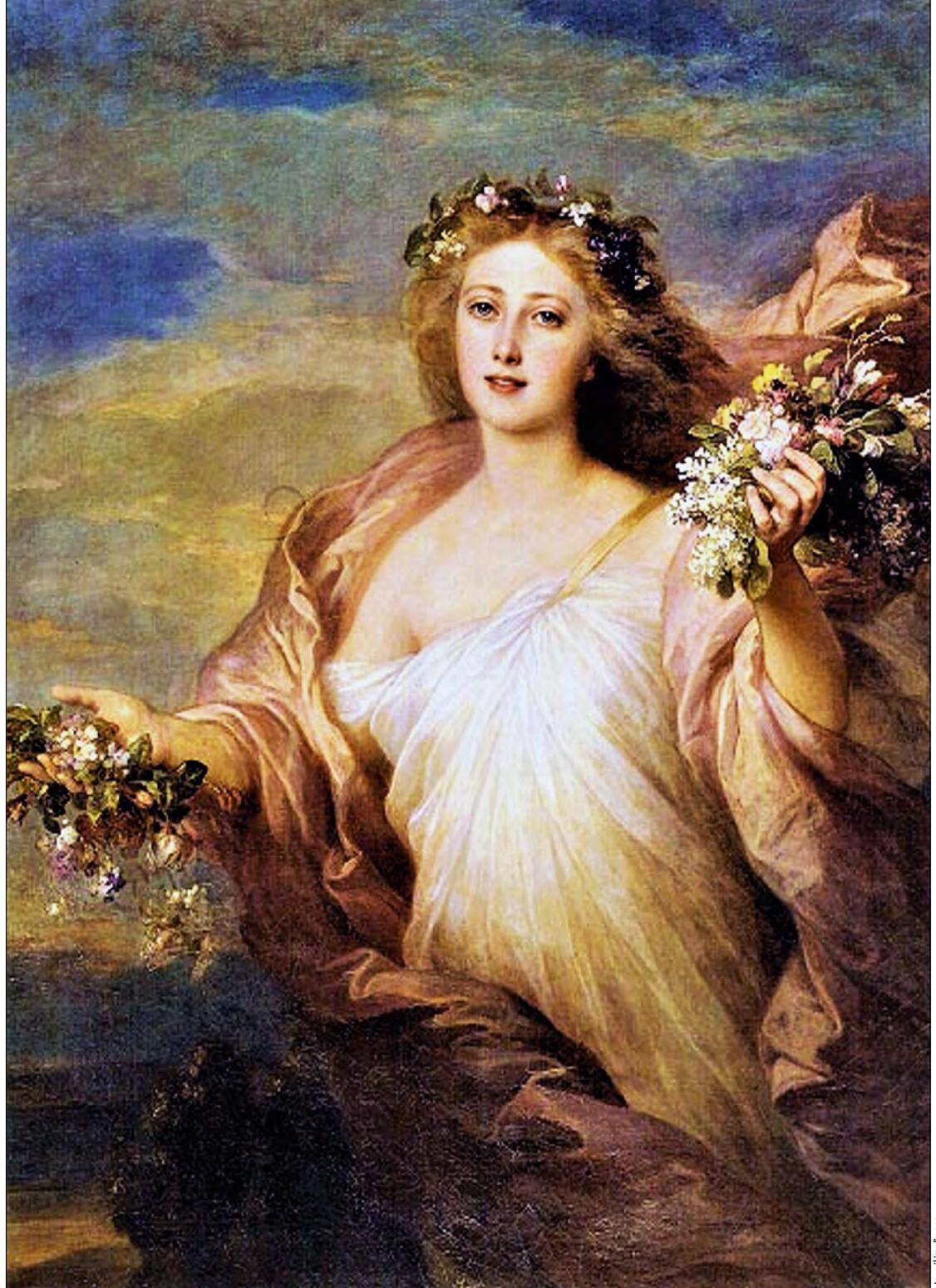

foto: wikipedia.org

existat sau nu o zeiță numită Ēostre și oricare ar fi fost ritualurile asociate ei, există dovezi întemeiate să credem că sacralitatea acestui animal provine din timpuri imemoriale și străvechi, când făcea parte probabil din ritualul marelui festival al primăverii celebrat de locuitorii preistorici ai Insulelor Britanice. Adolf Holtzmann a speculat, de asemenea, că e posibil ca iepurașul să fi fost cândva o pasăre pentru că în folclorul modern german acesta făcea ouă. De aici, s-a ajuns la crearea unor legende moderne conform cărora Ēostre a transformat o pasăre într-un iepure care a continuat să facă ouă. Așadar, animalul sacru al zeiței era probabil iepurele, cunoscut pentru ritualurile complicate de împerechere pe care le desfășoară primăvara, iar simbolul său sacru era probabil oul, majoritatea păsărilor începând să depună ouă primăvara.

Nell'Europa del Nord, l'immaginario pasquale spesso conteneva anche il simbolo del coniglio. Il primo specialista ad aver creato una connessione tra il coniglio e la dea Ēostre è stato Adolf Holtzmann, in *Deutsche Mythologie*, spiegando che il coniglio potesse essere l'animale sacro alla dea Ostara. A sua volta, Charles J. Billson cita numerosi esempi di tradizioni popolari associate al periodo della Pasqua, che coinvolgevano i conigli. Egli afferma che, a prescindere dall'esistenza o meno di una divinità chiamata Ēostre e da qualsiasi fossero i riti a essa associati, esistono fondati motivi per credere che la sacralità di quest'animale provenga da tempi immemori e antichissimi, quando probabilmente faceva parte del grande rituale della primavera, celebrato dagli abitanti preistorici delle Isole Britanniche. Allo stesso modo, Adolf

În ciuda originii incerte a acestei tradiții, comercializarea și consumerismul au făcut din iepuraș un simbol foarte puternic asociat Paștelui, începând cu secolului al XIX-lea și cu creșterea industriei cărților poștale și felicitărilor de Paște. Serviciile poștale deveniseră accesibile odată cu revoluția industrială și oamenii foloseau obiceiul de a transmite felicitări pentru a menține legăturile cu persoanele dragi sau cunoscute.

Companii de cărți poștale, ca Hallmark de exemplu, au devenit foarte mari după ce au lansat imagini cu iepurași mici și drăguți – un simbol al primăverii și al revenirii la viață a naturii – pe felicitările de Paște. Primii iepurași comestibili au fost făcuți de patiseriile din Germania secolului al XIX-lea, iar companii mari, precum Cadbury din Regatul Unit, au început să confecționeze iepurași de ciocolată.

Așadar, cu toate că tendința este de a spune că obiceiurile legate de ouă și iepuraș au apărut mai târziu și au pervertit oarecum sensul și sacralitatea sărbătorii creștine a Paștelui, avem motive să credem că, de fapt, lucrurile au stat invers și că Paștele a „creștinat” oarecum niște obiceiuri păgâne provenite din timpuri imemoriale.

Dincolo de orice dubiu este, însă, faptul că, indiferent de semnificația, păgână sau creștină, pe care i-a dat-o de-a lungul timpului, omul a celebrat mereu primăvara. Revenirea la viață a naturii a fost întotdeauna un miracol care l-a fascinat pe om, un reper ce i-a oferit speranță și încredere, un prilej de bucurie și de recunoștință îndreptată către divinitate pentru ieșirea cu bine din iarnă – învingerea morții și triumful vieții.

Holtzmann ha speculato sulla possibilità che il coniglio in passato fosse un uccello, poiché nel moderno folclore tedesco era in grado di fare le uova. Da qui, sono nate leggende moderne in base alle quali Eostre ha trasformato un uccello in un coniglio che continuasse a produrre uova. Perciò, l'animale sacro alla dea era probabilmente un coniglio, conosciuto per i complicati rituali d'accoppiamento che avvengono in primavera, e probabilmente il suo simbolo sacro era un uovo, visto che la maggior parte degli uccelli inizia a deporre le uova in primavera.

A dispetto delle origini incerte di questa tradizione, la commercializzazione e il consumismo hanno reso il coniglio un simbolo fortemente associato alla Pasqua, con un grande incremento per l'industria delle cartoline e dei biglietti d'auguri Pasquali, a partire dal XIX secolo. Con la rivoluzione industriale, i servizi postali erano diventati accessibili e la gente aveva preso l'abitudine di inviarsi biglietti d'auguri per rimanere in contatto con parenti e conoscenti. Le compagnie di cartoline, come Hallmark ad esempio, sono cresciute molto dopo aver lanciato immagini di conigli piccoli e carini – un simbolo della primavera e del ritorno alla vita – sui biglietti d'auguri Pasquali. I primi conigli commestibili sono stati prodotti dalle pasticcerie tedesche nel XIX secolo, mentre le grandi compagnie, come Cadbury nel Regno Unito, hanno iniziato a confezionare conigli di cioccolata.

Così, sebbene si tenda a dire che le consuetudini legate alle uova e al coniglio siano apparse più tardi e abbiano in un certo modo corrotto il senso e la sacralità della celebrazione della Pasqua cristiana, abbiamo motivo di credere che, in realtà, le cose siano andate al contrario e che la Pasqua abbia «cristianizzato» alcune consuetudini pagane provenienti da tempi immemori.

Oltre ogni dubbio però è certo che, a prescindere dal significato, pagano o cristiano, attribuitogli nel tempo, l'uomo abbia sempre celebrato la primavera. Il ritorno alla vita della natura è sempre stato un miracolo affascinante per l'uomo, un punto di riferimento capace di offrirgli speranza e fiducia, un motivo di gioia e riconoscenza rivolta alla divinità per la buona conclusione dell'inverno – la sconfitta della morte e il trionfo della vita.

La Pasqua: dal cristianesimo al coniglio... o al contrario

IANUARIE•MARTIE

Paga l'euvô

di
Piera Alba Merlo

traducere
Olivia Simion

Si perde nella nebbia dei secoli questa antica usanza del gioco di «paga l'euvô». In uso nell'entroterra ligure, ricco di piccoli borghi contadini dove un bel pollaio non mancava mai. Durante la Settimana Santa, un incaricato faceva il giro delle case e raccoglieva le uova. Poi, al pomeriggio di Pasqua, si giocava.

Ognuno aveva la sua boccia, con tanto di nome, e a turno cercava, con un bel lancio, di avvicinarsi il più possibile ad un boccino tirato in precedenza. Uno dopo l'altro si tirava, chiamando nel contempo il giocatore successivo. L'ultimo del gruppo, al tiro, doveva gridare: «Pago l'euvô!». Quindi iniziavano le misurazioni, al centimetro. Il più lontano dal boccino pagava un uovo. L'arbitro aveva un lungo bastone dal quale, oltre a servire per le misurazioni di cui sopra, asportava un pezzetto di corteccia, la numerava e la consegnava ai giocatori; ognuno aveva la sua e, per ogni uovo «pagato», una tacca. Il più bravo nel tirare le bocce aveva due, al massimo tre, tacche. Il più scarso anche una quindicina. Il gioco si devolveva lungo le strade, sulla piazza, nei cortili e durava anche più di tre ore, a seconda delle uova raccolte. Cento uova, cento tiri... ottanta uova, ottanta tiri... Alla fine le uova venivano divise in ugual numero tra tutti i partecipanti e i soldi raccolti erano per la chiesa.

E questa usanza dura tutt'ora. Io gioco ogni anno a Vetria (frazione di Calizzano). Il pomeriggio di Pasqua eravamo una ventina, pronti con le bocce in mano. Abitanti, e qualche turista, a seguirci tra incitamenti, commenti e consigli sul come dirigere il tiro. Ho notato con piacere che la maggior parte di giocatori erano giovani e qualche bambino. Mi sono detta: «Bene, bene... la nuova generazione porterà avanti questa antica usanza, ne sono certa.»

P.S.: Il mio pezzetto di corteccia ha avuto ben 12 tacche.

foto: interest.com

Obiceul străvechi al jocului „plătește oul” se pierde în negura timpului. Este în uz pe teritoriul Liguriei, plin de mici localități rurale, unde nu lipsea niciodată un cotet cu găini. În Săptămâna Mare, cineva se plimba pe la case și aduna ouăle. Apoi, în după-amiaza Paștelui, începea jocul.

Fiecare avea propria sa minge, cu nume și, pe rând, încerca, cu o aruncare, să se apropie cât mai mult posibil de o minge aruncată anterior. Jucătorii lansau mingea, unul după altul, în timp ce îl chemau pe următorul. Ultimul din grup, în momentul lansării, trebuia să strige: „Plătesc oul!” Apoi începeau măsurătorile, la centimetru. Cel mai

îndepărtat de țintă plătea cu un ou. Arbitrul avea un băt lung din care, pe lângă faptul că îl folosea la măsurătorile de mai sus, rupea câte o bucată de scoarță, o numerota și o înmâna jucătorilor; fiecare avea scoarță lui și, pentru fiecare ou „platit”, o creștătură. Cei mai buni aruncători aveau două, cel mult trei creștăuri. Cei mai slabii chiar și vreo cincisprezece. Jocul se juca pe străzi, în piețe, în curți și dura chiar mai mult de trei ore, în funcție de ouăle colectate. O sută de ouă, o sută de aruncări... optzeci de ouă, optzeci de aruncări... În cele din urmă, ouăle erau împărțite în mod egal între toți participanții, iar banii strânși erau pentru biserică.

Iar acest obicei continuă și astăzi. Joc în fiecare an în Vetria (fracțiune a localității Calizzano). În după-amiaza Paștelui eram vreo douăzeci, pregătiți cu mingile în mâna. Locuitorii și unii turiști erau adunați să asiste, cu încurajări, comentarii și sfaturi despre cum să direcționăm aruncarea. Am fost încântată să observ că majoritatea jucătorilor erau tineri și câțiva copii. Mi-am spus: „Ei bine, ei bine... noua generație va continua acest obicei străvechi, sunt sigură.”

P.S.: Bucata mea de scoarță a avut nu mai puțin de 12 creștăuri.

700 anni dalla morte di Dante: la **Divina Commedia** vista dagli artisti

Anno mirabile, questo 2021: anno mirabile per la cultura italiana. È nella cultura infatti che dobbiamo rifugiarcì per dare un senso alla nostra esistenza e alla voglia di ricominciare, o rinascere dopo un disastroso 2020, secondo i punti di vista. Nel 2021 si commemorano i 700 anni dalla morte di **Alaghiero Durante degli Alaghieri** (vero nome); nato a Firenze nel 1265 e morto a Ravenna nel 1321. Universalmente noto con il diminutivo di **Dante** e, con la sua opera, genio poetico il cui nome è fissato per sempre nel canone letterario occidentale.

Ma non è sull'opera dantesca che voglio intrattenere il lettore. La letteratura filologica, storica e critica su Dante è addirittura sterminta, sia in Italia che all'estero. Voglio invece offrire uno sguardo sulla sua *Commedia* da un punto d'osservazione visivo, perché il fascino del suo poema ha ispirato per secoli pittori, disegnatori, illustratori. A offrircene l'occasione, in quest'anno commemorativo, è la Galleria degli Uffizi di Firenze, che annuncia l'eccezionale evento dell'esposizione degli 88 disegni eseguiti dal (poco noto ai più, ma valentissimo artista) Federico Zuccari (1539-1609).

Appartenne, lo Zuccari, alla corrente Manierista. Non è questa l'occasione per dilungarci nella spiegazione di cosa fosse il movimento Manierista; per il momento basta dire che, formatosi dopo la parentesi dei «Grandi» del Rinascimento – Michelangelo e Raffaello per intenderci, ma anche Tiziano e Leonardo – il Manierismo fu l'incubatore del Barocco, e già per questo motivo non è dunque cosa da trattare in poche righe. Tornando alle stampe dello Zuccari, in cosa risiede l'eccezionalità della loro esposizione? Nel fatto che furono esibite al pubblico nella loro totalità solo una volta, nel 1865. Ci fu poi un'esposizione, ma molto parziale, nel

Acest an, 2021, este un an deosebit: un an deosebit pentru cultura italiană. De fapt, în cultură trebuie să ne refugiem pentru a da un sens existenței noastre și dorinței de a o lua de la capăt sau de a renăște după anul 2020, care a fost un an dezastruos din multe puncte de vedere. În anul 2021 se comemorează cei 700 de ani de la moartea lui **Alaghiero Durante degli Alaghieri** (numele său adevărat); s-a născut la Florența în anul 1265 și a murit la Ravenna în anul 1321. Este universal cunoscut cu diminutivul de **Dante** și, datorită operei sale, rămâne un geniu poetic al căruia nume este întipărît pentru totdeauna în canonul literar occidental.

Dar nu despre opera lui Dante vreau să-i vorbesc cititorului. Literatura filologică, istorică și critică despre Dante este de-a dreptul nelimitată, atât în Italia, cât și în străinătate. În schimb, vreau să ofer o perspectivă asupra *Comediei* sale dintr-un punct de vedere vizual, deoarece farmecul poemului său î-a inspirat, timp de secole, pe pictori, desenatori și ilustratori. Această ocazie ne-a fost oferită, în acest an comemorativ, de către Galeria Uffizi din Florența, care anunță un eveniment exceptional, și anume, expoziția celor 88 de desene realizate de **Federico Zuccari** (1539-1609), destul de puțin cunoscut, dar un artist extrem de talentat.

Zuccari a aparținut curentului Manierist. Nu ne vom opri cu acest prilej asupra explicației cu privire la ceea ce a însemnat mișcarea Manieristă; pentru moment, este suficient să spunem că Manierismul a apărut după „Grandioșii” Renășterii, Michelangelo și Rafael, să ne înțelegem, dar și Titian și Leonardo, că a fost incubatorul Barocului și, tocmai din acest motiv, nu este

Iª parte
di quattro
articoli

di
Antonio Rizzo
antonio.rizzo08@gmail.com

traducere
Mariana Voicu

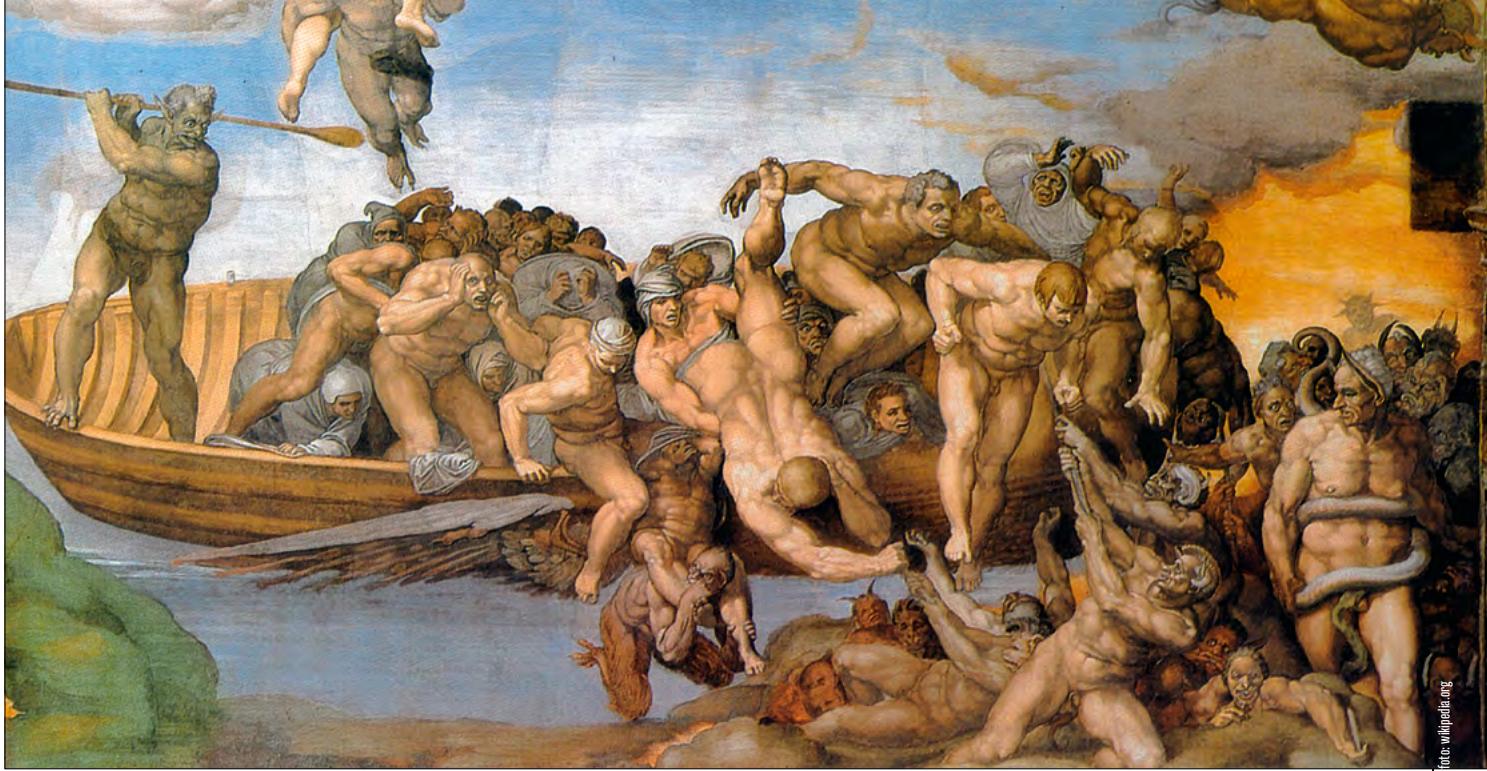

foto: wikipedia.org

foto: wikipedia.org

Federico Zuccari, la *Barca di Caronte*. È facile osservare come la lezione di Michelangelo (1475-1564) - sopra, un particolare dal *Giudizio Universale* nella Cappella Sistina - abbia influenzato la «maniera» di disegnare dello Zuccari.

Federico Zuccari, *Barca lui Caronte*. Este ușor de observat cum lectia lui Michelangelo (1475-1564) - mai sus, un detaliu din *Judecata de Apoi* din Capela Sixtină - a influențat „maniera” de a picta a lui Zuccari.

GENNAIO · MARZO

1993: poi più nulla. Ora è possibile ammirarle tutte, virtualmente, sul sito degli Uffizi, (<https://www.uffizi.it/video/i-disegni-di-federico-zuccari-con-la-divina-commedia-di-dante>) ma anche fisicamente, perché la Galleria degli Uffizi riapre, dopo ben 77 giorni di chiusura totale causa epidemia.

Ma procediamo con un po' d'ordine, riferendoci prima di tutto alle date. Dante compose la sua *Commedia* fra il 1304/1307 e il 1321, terminandola pochi giorni prima della sua morte. La prima edizione originale – ovviamente manoscritta – è definitivamente andata perduta. Ma altre copie manoscritte erano state prodotte dagli amanuensi precedentemente, e via via che il poema veniva scritto. Il Sommo poeta era già famoso in vita, e i suoi contemporanei si erano ampiamente resi conto dell'eccezionalità dell'opera ma anche della straordinarietà di Dante stesso, come uomo, come poeta e come intellettuale. Era dunque ovvio che la narrazione dantesca colpisce costoro, ed esaltasse la fantasia dei pittori e disegnatori, data la vividezza delle scene descritte nella *Commedia*.

un subiect care poate fi tratat în câteva rânduri. Revenind la desenele lui Zuccari, în ce constă excepționalitatea expunerii lor? Aceasta constă în faptul că toate au fost expuse publicului o singură dată, în anul 1865. Apoi a existat o expoziție, dar parțială, în anul 1993: după aceea nu a mai existat niciuna. Acum este posibil să le admirăm pe toate, virtual, pe site-ul Galeriilor Uffizi, (<https://www.uffizi.it/video/i-disegni-di-federico-zuccari-con-la-divina-commedia-di-dante>), dar și fizic, deoarece Galeria Uffizi se redeschide, după 77 de zile de închidere totală din cauza epidemiei.

Dar să continuăm în ordine, referindu-ne în primul rând la date. Dante și-a compus *Comedia* între anii 1304/1307 și 1321, terminând-o cu câteva zile înainte de moartea sa. Prima ediție originală – evident scrisă de mână – s-a pierdut definitiv. Dar alte copii manuscrise fuseseră produse anterior de către copiști, treptat, pe măsură ce se scria poemul. Poetul Suprem era deja faimos în viață, iar contemporanii săi își dăduseră pe deplin seama de natura excepțională a operei sale, dar și de natura extraordinară a lui Dante însuși, ca om, ca poet și ca intelectual. Prin urmare, era evident că naratiunea lui Dante i-a impresionat pe aceștia și a înflăcărat imaginația pictorilor și desenatorilor, având în vedere intensitatea sceneelor descrise în *Comedie*.

Dacă dorim să urmărим un fel de cronologie vizuală, trebuie să începem cu *Giotto Di Bondone* (poate un diminutiv a numelui Ambrogio – Ambrogio, 1267-1337), care în anul 1306 a pictat o frescă extraordinară a *Judecății de Apoi* în Capela Scrovegni, din Padova. Această lucrare, deși nu a fost inspirată din *Divina Comedie*, ci mai degrabă din *Apocalipsa* Sfântului Ioan, arăta, într-o manieră deosebită, cum era percepătă în acea vreme tema ispășirii păcatelor și a judecății divine. Cu toate acestea, trebuie să-l menționăm pe acest Maestru, deoarece, la rândul său, va fi o sursă de inspirație pentru artiștii ulteriori care vor încerca să ilustreze *Divina Comedie*.

Il Limbo secondo,
Federico Zuccari. Si notă
la curioasa particularitate
di Dante e Virgilio che
sono rappresentati
come in una sequenza
filmica, mentre
entrano nell'Inferno,
incontrano le anime, ed
escono verso un'altra
zona del loro viaggio
ultraterreno.

Intrarea în Infern
conform lui Federico
Zuccari. A se remarcă
particularitatea
curioasă a lui Dante
și Virgil, care sunt
reprezentati ca într-o
secvență de film, în
timp ce intră în Infern,
întâlnesc sufletele și
ies spre o altă zonă a
călătoriei lor în lumea
nepământeană.

foto: uffizi.it

A voler seguire dunque una sorta di cronologia visiva dobbiamo cominciare da **Giotto Di Bondone** (forse contrazione di Ambrogio – Ambrogiotto, 1267-1337) che nel 1306 affrescò a Padova, nella Cappella degli Scrovegni, un *Giudizio Universale* straordinario. L'opera, sebbene non ispirata alla *Divina Commedia* ma piuttosto all'*Apocalisse* di San Giovanni, mostrava come a quel tempo il tema dell'espiazione dei peccati e del giudizio divino fosse particolarmente sentito. Tuttavia è doveroso citare questo

Oricum, știm sigur că Dante și Giotto se cunoșteau și, aşa cum am menționat anterior, când încă era în viață, în cercurile culturale și artistice se discutase cu Dante despre *Divina Comedie*, deși compoziția era doar la început. Este sugestiv să ne gândim – lucru care este plauzibil – că Giotto a avut o licărire de inspirație și datorită faptului că l-a cunoscut personal pe Dante. De fapt, Giotto s-a născut la Florența în jurul anului 1266, deci avea cam aceeași vîrstă, era concețăean și prieten cu Dante. A rămas celebru un portret al lui Dante pictat chiar de Giotto.

Giovanni di Pietro Faloppi, cunoscut și sub numele de **Giovanni da Modena** (1379?-1455?), pictor italian care a activat la Bologna până în anul 1451, a fost, în schimb, artistul care și-a propus provocarea de a realiza o reprezentare dantescă a *Infernului*, pictând o frescă, în bazilica San Petronio din Bologna, cu o scenă care nu mai era inspirată din *Judecata de Apoi*, ci direct din versurile lui Dante. Această lucrare are o soartă ciudată întrucât este încă amenințătoră și astăzi de o dorință nestăpânită de distrugere, întrucât îl reprezintă pe Muhammed (în dreapta sus, întins pe o stâncă, pe umărul stâng al lui Lucifer) cu trupul sfâșiat, aşa cum îl descrie Dante.

Pe de altă parte, cel care a fost desemnat direct și i s-a comandat, cu bună știință, sarcina de a ilustra în întregime *Divina Comedie*, a fost **Sandro Botticelli**, al cărui nume real era Alessandro di Mariano di Vanni Filipepi (Florența, 1445 – Florența, 1510). Un pictor extrem de celebru: da, el însuși, maestrul care picta frumuseți virginale și eterice și datorită căruia am inventat adjecativul „botticellian” pentru a descrie o frumusețe feminină impalpabilă și senzuală. Prin urmare, Sandro a fost însărcinat să ilustreze capodopera lui Dante în 100 de picturi pe pergament fin și prețios, fiecare măsurând 33 × 48 cm.

Sinistra: Giotto, *Giudizio Universale*, 1306 circa, cappella degli Scrovegni, Padova.
Drestra: particolare dell'*Inferno*, nella parte destra dell'affresco e in basso

Stânga: Giotto, *Judecata de Apoi*, aproximativ anul 1306, capela Scrovegni, Padova.
Dreapta: detaliu al *Infernului*, în partea dreaptă, jos, a frescei

foto: wikipedia.org

Maestro, perché a sua volta sarà fonte di ispirazione per gli artisti successivi che si cimenteranno nell'illustrare la *Divina Commedia*. Sappiamo comunque per certo che Dante e Giotto si conobbero e, come accennavo prima, della *Divina Commedia*, negli ambienti colti e artistici, se ne parlasse con Dante ancora in vita e sebbene la composizione fosse appena all'inizio. È suggestivo pensare – cosa verosimile – che Giotto abbia avuto qualche barlume di ispirazione anche per questa conoscenza personale di Dante. Infatti Giotto nasce a Firenze verso il 1266, perciò è stato coetaneo, concittadino e, secondo la tradizione, anche amico di Dante. È rimasto celebre un ritratto di Dante eseguito proprio da Giotto.

Giovanni di Pietro Faloppi noto anche come **Giovanni da Modena** (1379?-1455?), pittore italiano, attivo a Bologna fino al 1451, fu invece l'artista che si misurò con una rappresentazione dantesca dell'*Inferno*, affrescando nella basilica di San Petronio, a Bologna, una scena che non era più da *Giudizio Universale*, bensì ispirata direttamente dai versi di Dante. Curioso destino, per quest'opera, in quanto minacciata ancora oggi da una voglia iconoclasta, poiché rappresenta Maometto (in alto a destra, disteso su una roccia, sulla spalla sinistra di Lucifer) con il corpo squarciato così come lo descrive Dante.

Chi invece fu direttamente e consapevolmente investito su commissione dalla responsabilità di illustrare tutta la *Divina Commedia* nella sua completezza, fu **Sandro Botticelli**, il cui vero nome era **Alessandro di Mariano di Vanni Filipepi** (Firenze, 1445 – Firenze, 1510). Pittore di vasta rinomanza: sì, proprio lui, il maestro che dipingeva le virginali ed eteree bellezze, e per le quali noi abbiamo coniato l'aggettivo «botticelliana» per descrivere un'impalpabile e sensuale bellezza femminile. Sandro, dunque, ricevette l'incarico di illustrare il capolavoro dantesco in 100 tavole su fine e pregiata pergamena, ognuna delle dimensioni di cm 33 × 48.

Delle 100 tavole commissionate, ed eseguite fra il 1480 e il 1495, ce ne sono pervenute solo 92, essendo andate disperse otto di esse. Ma queste 92 tavole non furono tutte completate; solo alcune giunsero a essere: la maggior parte rimasero allo stato di abbozzo disegnato. Tuttavia una in particolare ci interessa, la prima, dove è rappresentato l'*Inferno* secondo Botticelli: una voragine immensa via via racchiusa in cerchi sempre più stretti.

Non solo è la prima rappresentazione dell'inferno dantesco secondo la descrizione e le intenzioni di Dante ma, soprattutto, da questa rappresentazione presero le mosse tutti gli artisti successivi che vollero rappresentare il tema della prima Cantica della *Commedia*.

(fine prima parte)

foto: travelingintuscany.com

Din cele 100 de picturi comandate și executate între anii 1480 și 1495, doar 92 au supraviețuit, opt dintre ele fiind pierdute. Dar nu toate aceste 92 de picturi au fost terminate; doar câteva au fost finalizate: cele mai multe au rămas în starea de schiță. Cu toate acestea, una dintre ele ne interesează în mod special, și anume prima, în care este reprezentat *Infernul* în viziunea lui Botticelli: o prăpastie imensă care se închide treptat în cercuri din ce în ce mai înguste.

Giovanni da Modena,
Lucifero e i dannati,
Basilica di San Petronio,
Bologna

Giovanni da Modena,
Lucifer și cei
blestemăți, Bazilica San
Petronio, Bologna

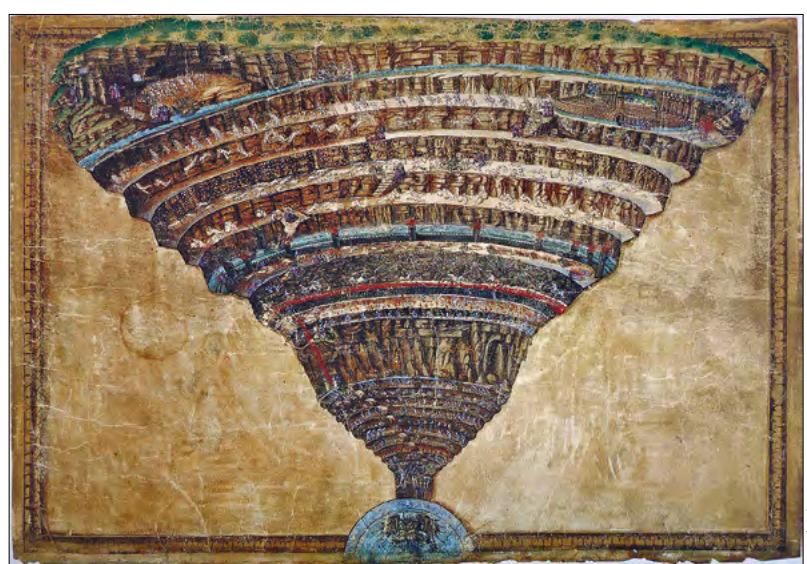

foto: wikipedia.org

Nu numai că este prima reprezentare a Infernului lui Dante conform descrierii și intențiilor lui Dante, dar, mai presus de toate, toți artiștii ulteriori, care au vrut să reprezinte tema din prima Parte a *Comediei*, s-au inspirat din această pictură.

(sfârșitul primei părți)

La mappa dell'Inferno,
Sandro Botticelli

Harta Infernului,
Sandro Botticelli

700 de ani de la moartea lui Dante: Divina Comedie văzută de artiști

IANUARIE•MARTIE

Călătorie în timp

de
Liliana Radu

Anul care a trecut, încărcat de tristețe, frustrări, nesiguranță, ne-a creat și un climat potrivit de reflectie și analiză a timpului trecut. Fotografile, amintirile, obiectele vechi din familie au reînviat, devenind deosebit de prețioase în această perioadă. Timpul și disponibilitatea sufletească, mi-au permis folosirea bibliotecii ca balsam al frământărilor și angoaselor în care trăim cu totii. Astfel, am redescoperit cu mare interes în bibliotecă una dintre cărțile foarte vechi, care, prin profunzimea analizei, mi-a relevat valori autentice necunoscute.

Cartea numită *Maramureșanul Artemie Anderco*, scrisă în 1876, reprezintă jurnalul unui student în străinătate acum o jumătate de veac, publicată la Vălenii de Munte în 1934 cu o prefăță scrisă de Nicolae Iorga din care citez un fragment: „Descifrarea, nu ușoară, pentru care s-au trudit elevele Școlii de misionare din Vălenii de Munte – a câtorva pagini, m-a umplut de uimire. Aveam înaintea mea un om deosebit de înzestrat, de speță lui Ioan Codru Drăgușanu, ale cărui scrisori am avut norocul să le descopăr și să le dau spre tipărire. Dar aici aveam de a face, în medicinistul născut în 1853 într-un sat maramureșean, cu o minte de o curiozitate infinită, unită cu câtă energie trebuie pentru ca dintr-un învățământ unguresc de provincie să ajungă cineva la cunoștință deplină a limbii italiene, a limbii franceze, ba chiar el care știa românește numai pentru convorbirile cu familia, a limbii literare românești, în care dovedește un talent pitoresc și duioșie, cu totul remarcabil.”

Contextul istoric în care a fost scris acest jurnal reprezintă o perioadă definitorie a istoriei țării noastre. Astfel, una dintre cele mai importante acțiuni după pierderea autonomiei Transilvaniei în 1867, a fost înființarea, la București, a societății intitulate demonstrativ „Transilvania”, care a desfășurat o îndelungată activitate patriotică și culturală.

Călăuzită de idealul unității naționale, Societatea „Transilvania” a luat ființă din inițiativa studenților transilvăneni aflați la Universitatea din București, care sărbătoreau anual, ziua revoluției românești de pește Carpați. Pentru a marca și mai accentuat caracterul românesc al societății, în adunarea de la 12 mai 1868, au fost aleși ca președinți de onoare fruntași din toate provinciile românești: Andrei Șaguna, Ion Heliade-Rădulescu, Timotei Cipariu și.a. La Adunarea generală din anul 1870, au fost

proclamați membri de onoare toți membrii Societății Academice Române.

În primii ani, societatea a acordat burse pentru 31 de studenți ardeleni și bucovineni care au studiat medicina, literatura, filosofia, dreptul, ingineria, economia politică, la Universitățile din Paris, Bruxelles, Torino, Viena, Graz, Berlin și.a., în perioada următoare numărul burselor ridicându-se la 166. Printre bursierii de renume ai Transilvaniei, s-au numărat: Octavian Goga, Onisifor Ghibu, medicul Victor Babeș, botanistul Alexandru Borza și mulți alții, care s-au impus prin activitatea lor pedagogică, juridică, științifică și publicistică.

Printre acești tineri excepționali s-a aflat și Artemie Anderco din Maramureș, născut în 1853 la Borșa. Tatăl Tânărului student, preotul parohiei din Borșa, creatorul școlilor comunale, al caselor parohiale din piatră și al bisericii de piatră în parohia superioară, a devenit o autoritate respectată, cunoscut ca tatăl Anderco al Homorodenilor. Familia intelectualului Anderco a avut opt copii, patru fete măritate cu preoți și patru băieți care au beneficiat de studii la cel mai înalt nivel. După liceul urmat la Cluj în limba germană și maghiară, absolvit cu calificativul „eminent”, a fost înscris la facultatea de Medicină de la Pesta. Înainte de a începe cursurile în septembrie 1871, Tânărul Artemie, a primit vestea că a fost ales de către societatea Transilvania, bursier la Universitatea din Torino – Facultatea de Medicină. În perioada anilor de studii, studentul maramureșean, intelectual rafinat, dornic mereu de a cunoaște cultura și civilizația europeană a vizitat diferite zone din Italia, Franța și Belgia. Bine documentat, însoțit permanent de carnetelul său de notițe, a surprins în scările sale aspecte inedite din locurile vizitate. Din păcate, acest Tânăr patriot român excepțional, bolnav de timpuriu de plămâni, s-a stins din viață la sfârșitul anilor de studii în Italia, fără să-și vadă împlinit visul de a practica medicina în țara lui dragă România, atât de iubită și elogiată în toate scările sale.

Am considerat că este interesant să fie prezentate câteva aspecte din jurnalul Tânărului student, notate în anul 1876 cu prilejul vizitelor efectuate în diferite zone ale Italiei. Imaginele inserate în text nu sunt conținute în carte, ele au fost adăugate pentru a sugera mai bine atmosfera timpului și locului în care au fost scrise aceste însemnări.

Luarăm trăsura cu şase lei și jumătate până la Pompei și înapoi. Ieșim din Neapole, case și case, dacă n-ar fi oficiile – doganale – care determină un teritoriu separat, n-ai mai ști că ești în Portici, Resina, Torre del Greco, Torre Annunziata...

Am mers la Teatrul Florentini, unde se află unul dintre cei mai renumiți *pizzaioli*. Am mâncat *pizza con mozzarella*, ca napoletanii. *Pizza* e un fel de plăcintă, pe care ungurii o chiamă *langos*. Bună. Napoletanii o mănâncă cu pește, ceapă, carne, pătlăgele roșii, tocmai ca macaroanele. Specialitățile de Neapole sunt și macaroanele ce se mănâncă cu sucul pătlăgelelor roșii sau *pomidoro alla napoletana*, cu suc de carne, unt, ceapă, carne. Cașul însă nu lipsește niciodată. Noi în toate zilele mânăcam câte două porții, una la micul dejun, alta la prânz. Cele mai esculente le mâncaserăm la A. Hassler și la Giardino di Torino. *Pizza Pantaloni* umplută cu caș, salamuri, verdețuri. Productele Mării, stridii, cochiile zise *fasaroli* și *tartufi*. Mâncaserăm și zemos, pepene galben în luna ianuarie. Cumpărăsem și ananas, fruct dorit, are gustul frăguțelor, foarte aromatic, însă și cam acrișor. Fructul pinilor îl gustaserăm în Florență, se apropia de migdale. Vinuri – Palermo, Capri, Procida, Schia, Vesuviu alb și roșu, Lagrima Cristi alb, Capri foarte aromatic, Lagrima Cristi tare alb, de gustul viilor siciliene. În general vinurile roșii asemenea Barberei din Piemont aveau gustul astrigent care arată lipsa calității caracteristică vinurilor Turinului.

Vacanțele de Paști le-am petrecut în Baronzo și Caluso la familia colegilor mei, oameni înstăriți. Satul Baronzo are 1800 locuitori și este mare cât la noi o grădină întinsă. Italianii fac economie de spațiu, se strâng cât se poate mai mult, adevărat că se înalță apoi spre cer. Satele lor, ca și orașele, au case de 1-3, ba 5-6 rânduri, datină de clădire necunoscută nouă. Îngrămadirea aceasta de zid nu e igienică. Satul românesc e lat, întins, casele țăranului stau în verdeață, grădini împrejurul lor. Toată familia are casa sa, mizerabilă, fără lumină, dar destul de largă pentru locuitorii ei. Aici toată casa țăranului este o *tana* (vizuină). Obscură, umedă, plină de copii, de membrii familiei. Când apoi locuiesc supt acoperăminte la *soffitti*, sunt expuși vara căldurii, iarna frigului, totdeauna schimbărilor mari de temperatură.

Am vizitat vreo două-trei case de țărași, ca să-mi fac o idee. În *planterrano*, între pui de găină și gâște, aflau femei, copii și un moșneag, care, lângă cuptorul deschis, pus la nivelul pământului (aşa-zisul cămin), râșnia *polenta*, prânzul familiei. În fundul casei care primește lumina, ușa, două paturi cu perne și plăpome de stofă, mai multe scaune de lemn, o bancă, un *armadio* (scrin), polițe cu doi-trei saci răzimați de părete, care conțin desigur bucate. În rândul întâi, adeca la etaj, și mai mare curătenie, mai multă lumină, dedesuprul cuptorului e o infundătură pătrată. În părete, cam de un metru largă, unul și jumătate înaltă, margini care se afundă treptat, cornișe, ieșind înainte în fundul înălțat de o palmă de pământ. Sunt căminele sau cuptoarele deschise ale saloanelor, cu deosebire că din partea lor superioară se coboară un lanț de care se agăță căldarea și alte vase de fier.

Casele țăranilor mai avuți sunt ca ale burgherilor noștri, mai mari, mai comode decât ale săracului, mai mobile, mai luminoase.

Am văzut pământurile de orez, *le risaie*. Baronzo se află în sesul Vercelli, loc de cultură de orez. Canale pretutindeni, pământuri nivelate, cu zăgazuri ce închid câte un mic lac. Orezul e o plantă acvatică, are lipsă să steie continuu în elementul său. De aici, răul – malaria, cu toate cele ce urmează, friguri, lingoare etc. După prânz, am vizitat castelul ruinat. Arhitectură măreată, turnuri, crenale, ferești gotice, păreți groși, înalți, în ruină mare o parte. Astăzi au intrat *locului affitaloli*, chiriași, care în cinci-zece ani se fac proprietari, domnii castelelor. Am vizitat pe farmacistul Pozdiolo. Buțile de vin de Maserano, care se aseamănă foarte mult cu *la Calamichi* din

foto: pintrest.com

Sicilia, seamănă cu *Caluso Chiaretto* și cu vinul nostru de Orăștie. La noi îți dau de mâncat dincolo de Carpați dulceață, cafea, aici de băut vin. Farmaciștii au centrul întâlnirii, aici se face politică, se dezbat chestiile zilei, aici se spală cămașa altuia. E prăvălia bărbierului în sens mai înalt, încât se cetesc și ziarele și se discută câte odată și lucruri demne de discutat.

Duminică, ziua de Paști, în biserică cântă orga și corul, orga însă cântă ca în teatru, artei i se sacrifică sentimentul religios, îți vine a aplauda sau a șiuiera în loc a te ruga. La ieșire, am trecut în

Câmpuri de orez în Italia

satului – în două, partidul doctorului; în celelalte două și în cafenea adversarii – mari vorbiri, multe pomeniri și mai multe deșărtări de butelii conținătoare de «Barbera, Barolo, Caluso», se tratează despre alegerile administrative comunale, care sunt aproape. Se tratează *nientemento* (nimic mai puțin) decât de a da afară pe dl. Spinz, adus de adversarii lui. Forno din Elveția, de a distruga guvernul a doi-trei indivizi din partidul contrar, cei mai ișteți din comună, domnitorii situației, suveranii satului. Războiul constituțional, războiul vieții, mai puțin sau mai mult onest”.

Sunt interesante și câteva considerații generale din acest jurnal:

„Românul calic, sărac, fără mijloace și-a făcut și își face drum în continuare, de când i s-a permis să frecventeze școlile, fenomen sublim. Un popor ce se ridică din nimic! Acela ce, într-un viitor mai fericit, va scrie istoria culturii noastre, se va mira, aflând la tot pasul oameni de renume, celebri, dar la origine unul mai mizer decât celălalt, unul mai tare în voință și suferință decât celălalt. Fără mijloace materiale nu este înaintare, astăzi un popor se nimicește mai iute pe terenul economic decât pe câmpul bătăliilor... Noi suntem puțini, săraci, fără o cultură generală. Literatura abia născută, încă nu unitate de limbă și ortografie. Suntem acolo unde Italia era cu vreo cinci secole înainte. Avem noroc mare că înțelegem secolul și voim să ne ridicăm la nivelul lui. *L'Italia farà se*, acolo au fost douăzeci și cinci de milioane popor,șapte secole de preparație, o cultură și o preparație, o cultură și o avuție de primă ordine în Europa. Mazzini a putut zice «*Se, no, no*», fiindcă i-a stat la spate toată junimea și toate spiritele înalte ale vieții, adică întreaga Italie. De la Dante până la Mammelli, toți poetii, toți literații mari ai Italiei au visul despre o singură Italie. Când au voit să se facă, când terenul a fost preparat, s-au născut Mazzini, Garibaldi, Cavour – și Italia s-a făcut!”

Despre italienii din Buhuși. Rizeri Sileni - povestea familiei

Buhuși, oraș vechi cu atestare documentară de peste 500 de ani, pe care i-a sărbătorit, cum se cuvine unui astfel de eveniment, în anul 2017, rămâne și azi cunoscut mai mult prin faima Fabricii de textile ce producea până în anii 1989, postavuri de mare calitate, renumite în întreaga țară și chiar în străinătate!

Buhuși, città antica con attestazione documentaria di oltre 500 anni, che ha festeggiato come si deve nel 2017, rimane tutt'oggi conosciuta soprattutto grazie alla reputazione della Fabbrica tessile che, fino al 1989, ha prodotto stoffe di ottima qualità, rinomate in patria e perfino all'estero!

Incompletă această etichetă și îndrăznesc să afirm că imaginea localității ar trebui întregită. Și pentru a vă convinge, recomand cititorilor acestui articol și nu numai, *Monografia orașului Buhuși* care a apărut în anul 2018, la Editura Junimea de la Iași. Este un studiu cuprinzător despre istoria, viața socială, economică, culturală, religioasă, sportivă și, nu în ultimul rând, despre oamenii care au lăsat ceva din priceperea lor pe aceste locuri. Redactată cu multă știință și dăruire de un colectiv coordonat de Ion Fercu, profesor, scriitor, filosof, jurnalist, *Monografia orașului Buhuși* rămâne un reper, un „omagiu” pentru oraș și cei ce au trecut și trec prin timpul lui. Recent, profesorul Ion Fercu, membru al Uniunii Scriitorilor din România, a fost distins cu premiul „Ion Petrovici” al Academiei Române, pentru studiul *Prin subteranele dostoievskiene*.

Se vede astfel că micului oraș de provincie nu-i este sortit să rămână amortit în istorie, așa cum în acești ultimi ani pare să se fi întâmplat. Dincolo de furtuna schimbărilor provocată de evenimente, de multe ori neînțelese, soarta Buhușului depinde mai departe de faptele oamenilor care îl locuiesc și care i-s-au dăruit.

Foarte adevărat, din marea Fabrică mai sunt doar câteva secții, dintre cele multe, ce se întindeau în lungul șoselei ce leagă două cunoscute orașe moldave: Bacău și Piatra Neamț. Iar din miile de muncitori, care prin priceperea lor au contribuit la celebritatea locului, mai întâlnesc puțini urmași și foarte puțini specialiști. Mulți, foarte mulți au plecat, s-au răspândit prin lume. În vremurile bune, pe când fabrica lucra la maxima ei capacitate, șoseau la Buhuși tineri din toată țara. Și întâlnesci

Quest'etichetta è però parziale, e mi permetto di affermare che l'immagine della località meriterebbe d'essere completata. E per convincervi, raccomando ai lettori di quest'articolo e non solo, la *Monografia della città di Buhuși*, apparsa nel 2018 per le Edizioni Junimea di Iași. Si tratta di un vasto studio riguardante la storia, la vita sociale, economica, culturale, religiosa, sportiva e, non ultimo, la vita delle persone che hanno lasciato in questi luoghi qualcosa della loro abilità. Composta con sapienza e dedizione da un collettivo, coordinato da Ion Fercu, docente, scrittore, filosofo e giornalista, la *Monografia della città di Buhuși* rimane un riferimento, un «omaggio» alla città e a quanti ne abbiano attraversato e ne attraverseranno il tempo. Di recente, il professor Ion Fercu, membro dell'Unione degli Scrittori di Romania, è stato distinto del premio «Ion Petrovici» dell'Accademia Romena, per lo studio *Attraverso i sotterranei dostoievskiani*.

Appare chiaro perciò che la piccola città di provincia non sia destinata a rimanere intorpedita nella storia, come sembra sia successo in questi ultimi anni. Oltre la tempesta dei cambiamenti, provocata da eventi spesso incomprensibili, il destino di Buhuși dipenderà dalle azioni della gente che la abita e che le è stata data.

Verissimo, della grande Fabbrica sono rimaste solo poche sezioni, la maggior parte delle quali correva lungo la strada che lega due note città moldave: Bacău e Piatra Neamț. E, delle migliaia di operai che con la loro maestria hanno contribuito alla celebrità del luogo, è possibile incontrare solo pochi discendenti e pochissimi specialisti. Molti, moltissimi sono andati via

de
Ioana Grosaru

traduzione
Clara Mitola

foto
arhiva RO.AS.IT.

aici lucrători și specialiști de toate naționalitățile. La Buhuși se trăia așezat. Regula era impusă de sirena fabricii care se auzea până departe pe valea Bistriței, metronomic, în fiecare zi la ora 6:00 dimineața și 15:00 după-amiază. Invariabil, sirena anunța schimbarea turelor de lucru. În timp, se formase aici o comunitate importantă, locuitorii se cunoșteau aproape toți între ei. Comunitatea de evrei era de departe cea mai cunoscută, doar îi mersese vestea în toată lumea. Cine nu a auzit, căcă o dată, un banc cu evrei sau poveștile rabinului din Buhuși? Atrași de generozitatea locuitorilor de muncă au fost și maghiarii și romii de prin localitățile învecinate. Registrele fabricii ale căror state de plată consemnează și etnia angajaților, ne dezvăluie că, pe lângă evrei, mai erau germani, austrieci, polonezi, cehoslovaci, ba chiar și italieni (un exemplu fiind cel din 15 februarie 1911, prezentat în *Monografia orașului Buhuși*).

Nu de mult, o foarte bună prietenă îmi relata povestea unui unchi, inginer textilist care a lucrat în fabrică. Însă, despre inginerul Quai vom vorbi cu altă ocazie, va fi subiectul unei alte povești.

Așadar, în mica urbe provincială, găsindu-și roul și destinul, se amestecaseră cu populația majoritară cetățenii de diferite culturi și religii. Fiecare cu povestea lui de viață, mai tristă, mai haioasă, mai bună sau mai amară, așa după cum le era felul, dar și... norocul.

În căutarea unor astfel de povești, l-am întâlnit pe Cezar Constantin Nechifor, cunoscut buhușean, prezentat de fostul meu antrenor, profesorul Crisostom Dantz, cetățean de onoare al orașului și antrenor emerit de handbal, căruia îi mulțumesc pentru sprijin în demersul meu.

Ca reprezentant al unei numeroase familii de italieni, ai căror descendenți locuiesc și azi în Buhuși și împrejurimi, Cezar Nechifor ne-a relatat cu mare verba și har de povestitor, se pare moștenire de la bunic, istoria familiei.

Cezar Constantin
Nechifor

„Bunicul se numea Rizeri Sileni. Venise din Udine, pe la 1930, împreună cu alți bărbați din familie, toți meșteri zidari. S-au oprit mai întâi la Constanța ca, mai apoi, să ajungă în Moldova, unde au avut lucrări multe în localități din împrejurimile Buhușului. Au lucrat la monumental (Eroilor) din Buhuși, la câteva biserici din localitățile: Gura Văii, Tescani, Rahova – localitatea aflată la patru kilometri de Buhuși. Aici, la Rahova, avea să își cunoască viitoarea soție, pe Tinca din Präjești, venită în vizită la un mos de-al ei. Ea avea 16 ani, iar el 30 – subțirel, cu

e si sono riversati nel mondo. Ai tempi d'oro, quando la fabbrica lavorava alla sua massima capacità, a Buhuși arrivavano giovani da tutto il paese. Qui incontravi operai e specialisti di ogni nazionalità. A Buhuși si viveva in modo stabile. La regola era imposta dalla sirena della fabbrica, che risuonava su lunghe distanze, fin nella valle del Bistrița, come un metronomo, ogni giorno alle 6:00 del mattino e alle 15:00 del pomeriggio. Invariabilmente, la sirena annunciava il cambio dei turni. Nel tempo, qui si era formata una comunità importante, gli abitanti si conoscevano quasi tutti tra loro. La comunità ebraica era di certo la più famosa, conosciuta ovunque. Chi non ha sentito almeno una volta, una barzelletta con gli ebrei o le storie del rabbino di Buhuși? Richiamati dalla grande quantità di offerte di lavoro, c'erano anche magiari e rom delle località vicine. I registri della fabbrica, il cui libro paga ci consegna anche l'etnia dei datori di lavoro, svela accanto agli ebrei anche la presenza di tedeschi, austriaci, polacchi, cecoslovacchi e perfino italiani (un esempio è quello del 15 febbraio 1911, presentato nella *Monografia della città di Buhuși*).

Non molto tempo fa, una cara amica mi ha raccontato di uno zio, che ha lavorato nella fabbrica come ingegnere tessile. Ma dell'ingegner Quai parleremo un'altra volta, sarà l'argomento di un'altra storia.

Così, nella piccola città di provincia, mescolati alla popolazione maggioritaria, avevano trovato uno scopo e un destino anche i cittadini di altre culture e religioni. Ognuno con la propria storia di vita, triste o divertente, più buona o più amara, così come ha voluto la loro natura, e anche... la sorte.

Alla ricerca di storie del genere, ho incontrato Cezar Constantin Nechifor, noto abitante di Buhuși, presentatomi dal mio ex allenatore, il professore Crisostom Dantz, cittadino onorario della città e allenatore emerito di pallamano, che ringrazio per avermi sostenuto nel mio percorso individuale.

Come rappresentante di una numerosa famiglia italiana, i cui discendenti abitano tuttora a Buhuși e dintorni, Cezar Nechifor ci ha raccontato con grande verve e spirito da narratore, pare ereditato dal nonno, la storia della sua famiglia.

«Mio nonno si chiamava Rizeri Sileni. Era arrivato da Udine, intorno al 1930, insieme ad altri uomini della famiglia, tutti esperti costruttori. Prima si sono fermati a Constanța, per poi raggiungere la Moldavia, dove hanno svolto molti lavori nelle località intorno a Buhuși. Hanno lavorato al monumento (degli Eroi) di Buhuși, ad alcune chiese della zona: Gura Văii, Rahova – località a quattro km da Buhuși. Qui a Rahova avrebbe conosciuto la sua futura moglie, Tinca di Präjești, in visita lì da un qualche anziano parente. Lei aveva 16 anni, e lui 30 – magro, con i baffetti, un uomo forte. Si sono piaciuti, si sono sposati e presto hanno messo su famiglia, stabilendosi a Rahova, dove lui lavorava. Ma dopo 2 o 3 anni, la famiglia italiana ha cercato di riportarlo

mustăcioară, om în putere. S-au plăcut, s-au luat și-au întemeiat repede o familie, stabilindu-se la Rahova, unde el avea de lucru.

Însă, după 2-3 ani, familia din Italia a încercat să-l ia înapoi. Și pentru că nu a reușit să-i convingă că rostul lui era hotărât, bunicul a zis «da» ruelor, celor care au venit să-l ducă acasă, la Udine, și care îi cumpăraseră și biletul de avion. A mers la București cu ei. La aeroport, însă, ca să scape, s-a ascuns la toaletă. Casa lui era la Rahova, unde îl aștepta Tânără lui soție și cei doi copii, Victoria și Petrică, deja născuți. Cu timpul, au mai venit și alți copii, încă șase cu soția, și ca un vrednic italian, doi prin vecini. Timpul a trecut, iar copiii au crescut, s-au căsătorit și au avut la rândul lor mulți copii, câte 3 sau 8.

Și astfel familia lui Rizeri s-a mărit, iar numeroșii ei membri pot fi întâlniți atât în Buhuși, cât și prin împrejurimi. Iar print-o rudă apropiată, un văr, căsătorit cu o femeie din București, familia s-a întins și în Muntenia. Astăzi, familia Sileni are mulți descendenți.

„Suntem peste 50 de veri”, continuă povestea Cezar Nechifor, fiul Victoriei Sileni, căsătorită Nechifor. „Mama mea a mai avut încă doi copii, o fată, Victoria și un băiat, Ion, care din păcate nu mai trăiește. Dintre copiii bunicului Rizeri mai trăiesc astăzi doar doi, mătușa Maria Focșa și unchiul Constantin (Titi) Sileni. Despre bunicul Rizeri păstrează amintiri frumoase. Când mergeam la bătrân, stăteam două zile și două nopți să îi ascult povestile – adevărate romane. Mă lăsa cu gura căscată. Povestea câte în lună și în stele, pentru că știa până și astronomie.

De fapt bunicul Rizeri Sileni era un autodidact. Sosit în România a trebuit să învețe limba locului și a învățat-o atât de bine în cei 4-5 ani de când se stabilise la Rahova, încât, era pus să vorbească chiar și la difuzor. Ajunsese să citească toate cărțile din bibliotecile de la Rahova și Buhuși.

indietro. E poiché non era riuscito a convincerli della sua decisione, mio nonno ha detto "sì" ai parenti, a quelli venuti a prenderlo per riportarlo a casa, a Udine, e che gli avevano anche comprato un biglietto aereo. È andato a Bucarest con loro. All'aeroporto però, per scappare, si è nascosto in bagno. Casa sua era a Rahova, dove lo aspettavano la sua giovane moglie e i loro due figli, Victoria e Petrică, già nati. Con il tempo sono arrivati anche altri figli, altri sei con sua moglie e, da degno italiano, due nel vicinato. Il tempo è passato, e i figli sono cresciuti, si sono sposati e hanno avuto a loro volta molti bambini, da 3 a 8».

E così la famiglia di Rizeri è cresciuta, e i suoi numerosi membri possono essere incontrati tanto a Buhuși, come anche nei suoi dintorni. E, grazie a un parente prossimo, un cugino, sposato con una donna di Bucarest, la famiglia si è estesa fino in Muntenia. Oggi, la famiglia Sileni ha numerosi discendenti.

«Siamo circa 50 cugini», continua a raccontare Cezar Nechifor, figlio di Victoria Sileni, in Nechifor. «Mia madre ha avuto altri due figli, una bambina, Victoria, e un bambino, Ion, che purtroppo non è più in vita. Tra i figli di nonno Rizeri, ne sono rimasti in vita due, zia Maria Focșa e zio Constantin (Titi) Sileni. Di nonno Rizeri serbo bei ricordi. Quando andavo dal vecchio, ci rimanevo due giorni e due notti ad ascoltare le sue storie – veri e propri romanzi. Mi lasciava a bocca aperta. Arrivava a raccontare perfino di luna e stelle, perché conosceva anche l'astronomia.

In realtà nonno Rizeri Sileni era un autodidatta. Arrivato in Romania, ha dovuto imparare la lingua del posto e l'ha imparata così bene, nei 4 o 5 anni dopo il trasferimento a Rahova, che lo collegavano addirittura a un altoparlante. Era arrivato a leggere tutti i libri delle biblioteche di Rahova e Buhuși.

Rizeri Sileni cu familia

Rizeri Sileni con la famiglia

Foto: oasistulbusui.ro

Se mai minuna lumea și de deprinderile gastronomice ale bunicului, mai puțin obișnuite locului. Învățat cu «pasta», ca acasă în Italia, aici a trebuit să se adapteze și a înlocuit-o cu pastele autohtone: macaroane sau fidea, după cum găsea. Se mirau toți: «Ce mănâncă omul ăsta atâtă fidea?». Pentru că bunica Tinca și-a găsit de lucru la fabrica de postav, la finisaje, familia s-a mutat la Buhuși și a rămas aici. Bunicul, mama și mătușa arătau a italieni. Aveau un stil aparte – subțiri, brunetă, cu părul creț. Când trecea una dintre ele pe stradă, lumea zicea: «Uite, trece italiana!».

În perioada comunistă, prin anii '80, veneau rude din Italia pe la Roznov, la Săvinești. Probabil făceau comerț cu fire pentru industria textilă. O verișoară a mers la Udine, în locurile de baștină ale bunicului și s-a întâlnit cu urmași ai familiei Sileni. Când, după Revoluție, am ajuns în Italia, știam deja limba. Cu verii, am mers și la Rahova să scoatem acte – să dovedim originea italiană. Asta ne-a ajutat mult.

Astfel își încheie pe scurt povestea despre familia sa, Cezar Constantin Nechifor.

După revoluție, atras de mirajul Italiei, ca mulți alți descendenți italieni, a plecat în Peninsula. A stat 16 ani la Napoli. Apoi s-a întors acasă, s-a căsătorit. Astăzi, fiul de 12 ani, Iustin Andrei, este cel care duce mai departe tradiția familiei Sileni și, mai ales... trăsăturile specific italiene.

La gente era impressionata anche dalle abitudini gastronomiche del nonno, poco comuni nel luogo. Abituato alla "pasta", come a casa in Italia, qui si è dovuto adattare e l'ha sostituita con la pasta autoctona: maccheroni o tagliatelle, secondo quello che trovava. Erano tutti meravigliati: "Perché quest'uomo mangia così tante tagliatelle?". Siccome nonna Tinca aveva trovato lavoro alla fabbrica tessile, alle rifiniture, la famiglia si è trasferita a Buhuși e ci è rimasta. Mio nonno, mia madre e mia zia apparivano italiani. Avevano uno stile differente – magri, brunetti, con i capelli ricci. Quando una delle due passava per strada, la gente diceva: "Guarda, passa l'italiana!"

Durante il comunismo, negli anni '80, arrivavano parenti dall'Italia a Roznov, a Săvinești. Forse commerciavano filati per l'industria tessile. Una cugina è andata a Udine, nei luoghi natii del nonno, e ha incontrato gli eredi della famiglia Sileni. Quando, dopo la Rivoluzione, sono arrivato in Italia, conoscevo già la lingua. Con i cugini, siamo andati anche a Rahova a richiedere i documenti – per dimostrare l'origine italiana. Questo ci ha aiutato molto».

Così Cezar Constantin Nechifor ha concluso brevemente la storia della sua famiglia.

Dopo la rivoluzione, attratto dal miraggio dell'Italia, come molti altri discendenti d'italiani, è partito per la Penisola. È rimasto 16 anni a Napoli. Poi è tornato a casa, si è sposato. Oggi, suo figlio di 12 anni, Iustin Andrei, porta avanti la tradizione della famiglia Sileni e, soprattutto... i suoi lineamenti tipicamente italiani.

Sugli italiani di Buhuși. Rizeri Sileni – una storia di famiglia

EPOPEEA FAMILIEI PIUSSI ORIGINARĂ DIN FRIULI

Din amintirile lui Vittorio “Torin” Piussi și ale soției sale Ani

Bunicul nostru Vittorio Piussi, era un meșter zidar renumit în cartierul bucureștean Rahova. A construit multe clădiri, case, școli, grădinițe între ele și grădiniță de pe Str. Lt. Câmpeanu. Pe aceeași stradă, la numărul 17, a ridicat și o casă pentru familia sa, după ce locuința din Floreasca îi fusese distrusă de bombardament.

Nostro nonno Vittorio Piussi era un famoso mastro costruttore nel quartiere bucarestino di Rahova. Ha costruito edifici, case, scuole, asili, tra cui anche quello su strada Lt. Câmpeanu. Sempre su questa strada, al numero 17, ha eretto anche una casa per la sua famiglia, dopo che la sua abitazione di Floreasca era stata distrutta dai bombardamenti.

În 1912, din cauza vremurilor grele, el și soția lui Amalia, au decis să își părăsească satul Chiout Cali din Friuli și să vină în România. Au avut doi copii: pe Gino, tatăl nostru, născut în 1915 și pe Marcella, născută în 1930.

În 1947, italienii din România au fost nevoiți să aleagă între a pleca în Italia sau a rămâne, renunțând la cetățenia italiană. Amalia, văduvă de ceva vreme, a luat decizia de a se repatria în Italia, la Tarvisio împreună cu fiica ei Marcella, în vîrstă de doar 17 ani.

Gino a rămas în România, deoarece o cunoșcusese deja pe Lionora Lungu, cea care ulterior avea să îi devină soție. La acea vreme lucra ca inginer în cadrul Ministerului Agriculturii, acesta fiind de altfel și locul unde a cunoscut-o pe mama noastră. Vor avea împreună cinci copii, pe Vittorio, Giorgio, Elio-Constantin, Mirella-Valentina și Amalia-Maria.

Viața lui Gino Piussi a fost însă plină de peripeții. În 1950 e nevoie să se repatrieze forțat, părăsindu-și soția însărcinată cu cel de-al doilea băiat și pe Vittorio, în vîrstă de nici doi ani. Giorgio (Gică) se va naște în decembrie 1950. Vreme de șase ani, Gino va fi profesor și chiar director de școală în Pontebba și Tarvisio. Are grija să își declare ambii fi că cetățeni italiani, în speranța că familia îl va urma cumva în Italia, lucruri care, însă, va fi imposibil.

Sase ani, cei doi soți au rămas despărțiti împotriva voinței lor. Corespondența purtată în acest răstimp stă mărturie iubirii care i-a legat.

Nel 1912, a causa dei tempi difficili, lui e sua moglie Amalia hanno deciso di abbandonare il paesino di Chiout Cali in Friuli e di venire in Romania. Hanno avuto due figli: Gino, nostro padre, nato nel 1915, e Marcella, nata nel 1930.

Nel 1947, gli italiani di Romania sono stati costretti a scegliere tra tornare in Italia o rimanere, rinunciando alla cittadinanza italiana. Amalia, vedova già da tempo, ha preso la decisione di tornare in Italia, a Tarvisio, insieme a sua figlia Marcella di soli 17 anni.

Gino è rimasto in Romania, perché aveva già conosciuto Lionora Lungu, che in futuro sarebbe diventata sua moglie. All'epoca lavorava come ingegnere presso il Ministero dell'Agricoltura, ed è proprio lì che ha conosciuto nostra madre. Insieme avranno cinque figli, Vittorio, Giorgio, Elio-Constantin, Mirella-Valentina e Amalia-Maria.

La vita di Gino Piussi però è stata piena di peripezie. Nel 1950 è costretto a tornare in patria, abbandonando la moglie, incinta del loro secondo figlio, e Vittorio di appena due anni. Giorgio (Gică) nascerà nel dicembre 1950. Per sei anni, Gino sarà professore e perfino direttore scolastico a Pontebba e Tarvisio. È attento a dichiarare entrambi i suoi figli come cittadini italiani, sperando che la famiglia possa seguirlo in Italia, cosa che però si dimostrerà impossibile.

Contro la loro volontà, i due coniugi sono rimasti separati per sei anni. La corrispondenza

de
Anca Filoteanu

traduzione
Clara Mitola

foto
arhiva RO.AS.IT.

Bunicul Gino Piussi și zâmbetul lăsat moștenire

Nonno Gino Piussi e il sorriso lasciato in eredità

O iubire de soție și de copii care l-a determinat în final pe Gino să renunțe la cetățenia italiană și să revină definitiv în România, în 1956.

A avut o viață împlinită, au urmat încă trei copii: un fiu, Elio născut în 1957, urmat de două fice, Mirella, în 1960 și Amalia, în 1961. Pe plan profesional, Gino Piussi a fost angajat 25 de ani în Ministerul Agriculturii, ajungând primul inginer șef al Întreprinderii de Morărít și Panificație din București.

Dintre cei cinci frați Piussi, Elio, cel mai mic dintre băieți, era "un italiano vero", prinse foarte bine limba italiană, cânta la acordeon, era extrem de capabil și de talentat. Din păcate a murit foarte Tânăr, avea doar 23 de ani. Într-o seară după ce a urmărit un meci de fotbal România - Italia cu fratele său Vittorio, s-a stins până dimineață, răpus de o congestie pulmonară galopantă. De durere, mama Lionora s-a îmbolnăvit de cancer și, în doar 3 ani, s-a dus și ea după copilul pierdut.

O altă lovitură pentru familia noastră a venit în 1985, odată cu demolarea cartierului Rahova, când a căzut și casa zidită de buncul Vittorio. Fusesese un loc drag inimilor noastre, locul în care rudele și prietenii din Italia ne vizitaseră ani și ani de-a rândul.

În decembrie 1987, frații Vittorio și Giorgio, au decis să părăsească România, lăsându-și fiecare o parte din familie zălog statului socialist. Vittorio, însotit de fiica sa Amalia, în vîrstă de 17 ani, au plecat spre Italia cu autoturismul, iar Giorgio a ales varianta cu trenul. Au reușit să ajungă toți cu bine, deoarece motivul călătoriei era vizita la rude. Cele două familii aveau să se reîntregească abia în septembrie 1989, odată cu sosirea soților Ani și Elena.

Cu generozitate, mătușa Marcellina și soțul ei Bruno și-au primit nepoții transfugi în casa lor de la Tarvisio și le-au făcut acte de domiciliu la Primărie.

Au dat doavadă de o bunătate extraordinară care i-a ajutat să își schimbe viața.

Vittorio va pleca în Germania, lucrând la Poșta din Frankfurt pe Main, unde își va primi soția, pe Ani, în 1989. Fiica lor, Amalia, a studiat în Germania, fiind în prezent căsătorită și stabilită în Olanda.

intrattenuta in questo periodo, dimostra l'amore che li legava. Un amore per la moglie e per i figli che alla fine ha spinto Gino a rinunciare alla cittadinanza italiana e a tornare definitivamente in Romania, nel 1956.

Ha condotto un'esistenza piena, ha avuto altri tre figli: un maschio, Elio, nato nel 1957, seguito da due ragazze, Mirella, nel 1960, e Amalia nel 1961. Sul piano professionale, Gino Piussi è stato per 25 anni dipendente del Ministero dell'Agricoltura, diventando primo ingegnere capo dell'Azienda di Macinazione e Panificazione di Bucarest.

Tra i cinque fratelli Piussi, Elio, il più giovane dei ragazzi, era un "vero italiano", conosceva molto bene la lingua italiana, suonava la fisarmonica, aveva grandissime capacità e molto talento. Purtroppo è morto assai giovane, a soli 23 anni. Una sera, dopo aver seguito una partita

Vittoria și Amalia Piussi cu fiul Gino

Vittoria e Amalia Piussi con il figlio Gino

di calcio Romania-Italia con suo fratello Vittorio, è spirato entro l'alba, fulminato da una congestione polmonare galoppante. Di dolore, mamma Lionora si è ammalata di cancro e, in appena 3 anni, ha raggiunto il figlio scomparso.

Un altro colpo per la nostra famiglia è arrivato nel 1985, con la demolizione del quartiere di Rahova, quando è caduta anche la casa costruita da nonno Vittorio. Era stato un luogo a noi molto caro, il luogo in cui parenti e amici italiani erano venuti a trovarci anni di seguito.

Nel dicembre 1987, i fratelli Giorgio e Vittorio hanno deciso di abbandonare la Romania, entrambi lasciando allo stato socialista parte delle proprie famiglie come garanzia. Vittorio, accompagnato da sua figlia Amalia di 17 anni, è partito per l'Italia in automobile, mentre Giorgio ha scelto di andare in treno. Sono arrivati tutti sani e salvi, perché il motivo del viaggio era una visita ai parenti. Le famiglie si sarebbero riunite solo nel settembre del 1989, con l'arrivo

Familia Piussi

La famiglia Piussi

Fratele Giorgio e stabilit la San Daniele del Friuli, împreună cu soția Elena și cu fiul lor, Gino-Alessandro, iar fiica lor, Giulia, născută în Italia, locuiește actualmente în Gemona del Friuli. Al doilea băiat al lui Giorgio, Vittorio, talentat pizzaiollo, și-a deschis o pizzerie în Spania, la Alicante și s-a căsătorit cu o Tânără columbiană.

Mirella și soțul ei trăiesc în Spania. Băiatul lor, Matei, locuiește în Italia, iar fiica lor, Ioana, în Germania.

Singurii rămași în România sunt Amalia cu soțul și cei doi fii ai lor, Călin și Teodor.

Vittorio și Ani, reîntorsi definitiv din Germania cu ceva timp în urmă, s-au stabilit în București. Și-au amenajat o căsuță elegantă, pe o străduță liniștită, unde "Torin" își poate împlini pasiunea de o viață, creșterea porumbeilor de rasă.

În casa familiei Piussi din cartierul Rahova, construită de bunicul Vittorio, locuiau împreună la un moment dat nu mai puțin de 11 persoane. Astăzi, sunt risipiti în toate colțurile Europei. Dar, în ciuda distanțelor și peregrinărilor repetitive, au rămas uniți. Pentru că legăturile de suflet, de familie, trec dincolo de granițe, într-o Europă unită.

L'EPOPEA DELLA FAMIGLIA PIUSSI ORIGINARIA DEL FRIULI

Dai ricordi di Vittorio "Torin" Piussi e di sua moglie Ani

delle mogli, Ani ed Elena.

Con generosità, zia Marcellina e suo marito Bruno hanno accolto i nipoti fuggiaschi nella loro casa di Tarvisio e hanno richiesto i documenti di domicilio in Comune. Hanno dato prova di una bontà straordinaria che li ha aiutati a cambiare vita. Vittorio si trasferirà in Germania, dove lavorerà per la Posta di Francoforte sul Meno e dove accoglierà sua moglie, Ani, nel 1989. La loro figlia Amalia ha studiato in Germania, e oggi è spostata e vive in Olanda.

Il fratello Giorgio si è stabilit a San Daniele del Friuli, insieme alla moglie Elena e al figlio Gino-Alessandro, mentre la loro figlia Giulia, nata in Italia, vive attualmente a Gemona del Friuli. Il secondo figlio di Giorgio, Vittorio, pizzaiolo di talento, ha aperto una pizzeria in Spagna, ad Alicante, ed è sposato con una ragazza colombiana.

Mirella e suo marito vivono in Spagna. Loro figlio Matei abita in Italia, mentre loro figlia Ioana in Germania.

I soli rimasti oggi in Romania sono Amalia, suo marito e i loro due figli, Călin e Teodor.

Vittorio e Ani, tornati definitivamente dalla Germania da qualche tempo, si sono stabiliti a Bucarest. Hanno messo su una casetta elegante, in una piccola strada tranquilla, in cui "Torin" può finalmente realizzare la passione di una vita, quella di crescere colombi di razza.

La casa della famiglia Piussi, nel quartiere di Rahova, costruita da nonno Vittorio, per un certo periodo è stata abitata da non meno di 11 persone. Oggi sono disseminati in tutti gli angoli d'Europa. Ma a dispetto delle distanze e dei ripetuti pellegrinaggi, sono rimasti uniti. Perché i legami spirituali, di famiglia, attraversano le frontiere all'interno di un'Europa unita.

Despre Alpii Dolomiți și o celebră bătălie militară

de
Prof. univ. em.
Coleta De Sabata

traduzione
Clara Mitola

În urmă cu câțiva ani am citit într-o revistă de la noi un articol în care autorul povestea despre o călătorie pe care o făcuse în Italia prin Alpii Dolomiți și îi asemăna cu Carpații noștri. Am fost foarte surprinsă, deoarece eu cunoșteam bine nu numai Carpații noștri, dar și Alpii Dolomiți, pe care i-am străbătut de mai multe ori deoarece familiile noastre Quai și De Sabata provin chiar de la

Qualche anno fa, in una rivista uscita nel nostro paese, ho letto un articolo in cui l'autore raccontava di un viaggio che aveva fatto in Italia sulle Dolomiti, assimilandole ai nostri Carpazi. Sono rimasta molto sorpresa, perché conoscevo bene non solo i nostri Carpazi ma anche le Dolomiti, che ho attraversato molte volte, visto che le nostre famiglie, Quai e De Sabata, provengono proprio dalle loro pendici. Sebbene queste due catene montuose siano entrambe lunghe molti chilometri, non mi sono mai sembrate simili.

Il Friuli (oggi appartenente alla regione amministrativa Friuli-Venezia Giulia) è parte dell'Italia del Nord con un largo margine d'autonomia, e dove mezzo secolo fa si parlava il friulano, completamente diverso dalla lingua italiana, situazione in gran parte cambiata dall'educazione scolastica, da radio e televisione.

Durante la nostra prima visita in Italia, nel 1968, una cugina ha domandato all'allora giovane docente Ioan De Sabata se conoscesse ancora la lingua friulana portata in Transilvania alla fine del XIX secolo dagli immigrati friulani, impegnati li nella costruzione della linea ferroviaria Oradea-Vascău. Quest'ultimo, alquanto insicuro, ha affermato che i suoi genitori in casa parlavano solo friulano, però loro, i figli, alunni di scuola o studenti, parlavano soprattutto romeno, anche con i loro genitori.

La cugina Amelia ha voluto fare una prova e ha iniziato una conversazione in friulano, cui suo cugino ha risposto senza esitazione ma usando, senza saperlo, una versione vecchia di circa un secolo, la lingua portata durante l'emigrazione da chi era lontano da casa, e conservata così da chi si è stabilito definitivamente in Transilvania.

È da menzionare come il Friuli fosse una zona importante dal punto di vista storico fin dai tempi dell'Impero Romano, essendo un confine che gli eserciti di Roma hanno dovuto proteggere, già all'epoca di Giulio Cesare e dell'Imperatore Augusto, dagli invasori che attaccavano con frequenza il territorio. Allo stesso tempo, questo luogo è stato anche punto d'origine dei mastri costruttori, ineguagliabili in Europa nei millenni successivi. A nord ci sono i monti, che in alcuni punti superano i 3.000 m, poi brevi zone pianeggianti, e a sud ci sono le coste piene di fascino dell'Adriatico, con la meravigliosa e antica città di Aquileia; proseguendo ancora, si delinea la grandiosa e ineguagliabile Venezia. La capitale storica della regione Friuli, perla del nord-est italiano, è la città di Udine, in cui risiedevano i patriarchi cristiani. Ambita da Venezia

foto: initalia.vngiulio.it

poalele lor. Deși aceste două lanțuri munțioase sunt lungi de mulți kilometri, nu mi s-au părut niciodată asemănătoare.

Friuli (azi parte a regiunii administrative Friuli-Venezia Giulia) este o parte a Italiei de Nord, cu un mare grad de autonomie, unde în urmă cu jumătate de secol se vorbea limba friulană, complet diferită de limba italiană, situație care în mare parte s-a schimbat datorită educației școlare, a radioului și a televiziunii.

La prima noastră vizită în Italia, în anul 1968, o verișoară l-a întrebat pe Tânărul, pe atunci, prof. univ. Ioan De Sabata dacă mai cunoaște limba friulanică dusă în Ardeal la sfârșitul secolului al XIX-lea de către emigranții friulani angajați acolo la construcția liniei de cale ferată Oradea-Vascău. Aceasta, cam nesigur, a spus că părintii săi discutau acasă numai în limba friulanică, dar ei, copiii, elevi de liceu sau studenți, vorbeau mai mult românește, inclusiv cu părintii lor.

Verișoara Amelia a decis să îl încerce și a început o conversație în friulanică, iar Tânărul ei i-a răspuns fără ezitate, dar folosind, fără să știe, o variantă veche de circa un veac, limba dusă în emigratie de cei plecați departe de țară și păstrată ca atare de cei care s-au stabilit definitiv în Ardeal.

Este de menționat că Friuli a fost o zonă importantă din punct de vedere istoric încă de pe

vremea Imperiului Roman, fiind o frontieră ce a trebuit să fie apărată de către armatele Romei încă de pe vremea lui Iulius Cezar și a împăratului Octavian Augustus de năvălitorii care atacau frecvent teritoriul. În același timp, ea a fost și o sursă de meșteri constructori, fără concurență pentru întreaga Europă, în mileniile ce au urmat. La nord, se află munții ce depășesc în unele zone 3.000 m, apoi e un pic de câmpie, iar la sud se găsesc malurile pline de farmec ale Adriaticii, cu superbul oraș antic Aquileia; ceva mai departe, se conturează măreața și inegalabilă Veneție. Capitala istorică a regiunii Friuli, perla din nord-estul Italiei, este orașul Udine, unde și-au avut lăcaș patriarhi creștini. Râvnit de Veneția și de Imperiul Austriac, a fost câmp de bătălie două milenii la rând. Însuși Napoleon Bonaparte a trecut pe aici cu armatele sale glorioase în bătăliile cu austrieci. Tot acest trecut istoric a lăsat în urmă superbe opere de arhitectură, pictură și sculptură, ce merită să fie vizitate și admirate.

Cu o natalitate explozivă și atât de puțin teren pentru agricultură, friulanii nu au avut altă opțiune decât emigrarea sezonieră până în Elveția vecină sau în Germania cea îndepărtată, iar, mai târziu, spre est, în imperiul Austro-Ungar și România. Spre deosebire de italienii din sudul Peninsulei care au plecat mai ales în America, meșterii din Friuli au preferat uscatul și, unei plecări definitive, mult timp au preferat emigrarea sezonieră, revenind acasă odată cu frigul din Alpi. Apoi, treptat, unii au rămas pe unde să-si simtă bine și, astfel, cu ocazia unei vizite, am auzit că astăzi ar exista circa 700.000 de friulanii în Friuli și cam de zece ori pe atâtia descendenți în exterior. Nu am avut ocazia să verific, dar îi cred pe cuvânt: din căte știu și eu de la noi, din Ardeal și din Banat, cam aşa au stat lucrurile.

Munții Alpi sunt grandioși și însăpămantători, formați din stânci golașe, aspre, cu pereții de o verticalitate disprețuitoare, cu văi înguste și întunecoase, fără acele frumoase poiene, văi largi și platouri blânde care pot fi văzute în multe zone ale Munților Carpați și, mai ales, pe atât de frumosul Podis Transilvan. Verticalitatea izbitoare a Alpilor Dolomiți explică existența numeroaselor pâraie și râuri ce coboară vijelios. Sunt torrente în care apa curge cu mare viteză, o apă limpede precum cleștarul și foarte rece până ajunge jos, la șes. Pietrele smulse și transportate de apă sunt minunat rotunjite, sculptate în forme ciudate, adevărate opere artistice create de natura sălbatică.

Pe unul dintre aceste râuri pline de temperamente a avut loc celebra bătălie de la Piave, care a condus la prăbușirea frontului de sud din Primul Război Mondial și la revoluția ce va izbucni în Austro-Ungaria și va determina prăbușirea unui Imperiu ce a stăpânit multe secole o parte importantă a Europei. Concentrarea de soldați, de armament, de mijloace de război, de tot ceea ce războiul cere și distringe a fost uriașă, cele două părți beligerante fiind convinse că, prin felul cum vor acționa, se va decide soarta și că acesta va fi ultimul pas pentru încheierea războiului care însângeră de patru ani Europa. Tactica și strategiile folosite de ambele părți au fost atât de interesante, încât și astăzi sunt studiate în Academiiile Militare, așa

e dall'Impero Austriaco, è stata campo di battaglia per due millenni consecutivi. Perfino Napoleone Bonaparte è passato di qui con i suoi gloriosi eserciti, in lotta con gli austriaci. Tutto questo passato storico ha lasciato dietro di sé meravigliose opere d'architettura, pittura e scultura che meritano di essere visitate e ammirate.

Con una natalità esplosiva e così poca terra da coltivare, i friulani non hanno avuto altra opzione che la migrazione stagionale nella vicina Svizzera o nella lontana Germania e, più tardi, verso est, nell'impero Austro-Ungarico e in Romania. Diversamente dagli italiani del sud della penisola, che si sono trasferiti soprattutto in America, i mastri del Friuli hanno preferito la terra ferma e, a una partenza definitiva, per molto tempo hanno preferito la migrazione stagionale, tornando a casa insieme al freddo delle Alpi. Poi, man mano, sono rimasti lì, dove si sentivano più a loro agio e così, durante una visita, ho sentito che oggi esisterebbero circa 700.000 friulani in Friuli e un numero di discendenti dieci volte tanto, all'estero. Non ho avuto la possibilità di verificare, ma gli credo sulla parola: per quanto ne so, in Transilvania e in Banato, le cose stanno più o meno così.

Le Alpi sono grandiose e impressionanti, formate da rocce nude, aspre, con le pareti dalla verticalità sprezzante, con valli anguste e buie, prive delle bellissime radure, delle valli ampie e dei pianori regolari che possono essere ammirati in molte località dei Carpazi e, soprattutto, sull'Altopiano Transilvanico. L'incredibile verticalità delle Dolomiti spiega l'esistenza dei numerosi ruscelli e dei fiumi che vi scendono turbinosi. Ci sono torrenti in cui l'acqua scorre a gran velocità, un'acqua limpida come il cristallo e freddissima, quando arriva giù in pianura. Le pietre staccate e trasportate dall'acqua sono perfettamente arrotondate, scolpite in strane forme, vere opere d'arte create dalla natura selvaggia.

Su uno di questi fiumi pieni di carattere, ha avuto luogo la celebre battaglia del Piave, che ha portato allo sbaraglio del fronte meridionale durante la Prima Guerra Mondiale e alla rivoluzione che sarebbe scoppiata nell'Austria-Ungheria e che avrebbe determinato il crollo di un Impero che ha governato per molti secoli un'importante fetta d'Europa. La concentrazione di soldati, armi, veicoli bellici, di tutto ciò che la guerra chiede e distrugge, è stata immensa poiché entrambe le parti belligeranti erano convinte che dalle loro azioni, sarebbe dipesa la loro sorte e che quello sarebbe stato l'ultimo passo per concludere la guerra che insanguinava l'Europa da quattro anni. Le tattiche e le strategie usate da entrambe le parti, sono state talmente interessanti da essere tuttora studiate nelle Accademie Militari, così come sono studiate le grandi battaglie condotte da Napoleone nel secolo precedente.

Ho voluto visitare questi luoghi, poiché nella grande battaglia del Piave furono implicati anche tre zii della famiglia Quai e c'è mancato poco che ci fosse anche mio padre, salvato da una morte «eroica» dalla meno eroica febbre spagnola – che mia nonna ha sconfitto con decotti di corteccia di

cum sunt studiate marile bătălii ale lui Napoleon din secolul anterior.

Am dorit să vizitez acele locuri, deoarece în marea bătălie de pe râul Piave au fost implicați trei unchi din familia Quai și puțin a lipsit să nu fie prezent și tatăl meu, pe care l-a scăpat de la o moarte „eroică” mai puțin eroica gripă spaniolă – pe care a învins-o bunica mea cu ceai din coajă de salcie, tratament bine cunoscut în Ardeal și la care a trebuit să se supună tata, pentru a se vindeca.

Am remarcat întotdeauna cu interes plăcerea pe care o au la bătrânețe bărbații să povestească întâmplările din război, cu siguranță cea mai mare și mai grea încercare la care viața i-a supus. Este de menționat că tinerii din familia noastră, italieni și, respectiv, un român, care aveau cetătenia Imperiului, au fost obligați să se lupte cu frații lor italieni, de partea austro-ungară, țară cu care și Italia și România erau în conflict de război. Cât de motivați puteau fi? Frumosul și impresionantul roman al marelui nostru scriitor Liviu Rebreanu,

salice, trattamento ben noto in Transilvania cui mio padre ha dovuto sottoporsi per guarire.

Ho sempre osservato con interesse il piacere con cui gli uomini anziani raccontano le storie di guerra, senza dubbio la prova più grande e difficile cui la vita li abbia sottoposti. È necessario menzionare come i giovani della nostra famiglia, italiani e romeni, che avevano la cittadinanza dell'Impero, siano stati costretti a combattere contro i loro fratelli italiani, dalla parte austro-ungarica, paese con cui l'Italia e la Romania erano in conflitto. Quanto motivati potevano mai essere? Il bellissimo ed emozionante romanzo di Liviu Rebreanu, *La foresta degli impiccati*, ci spiega in modo quanto mai chiaro i sentimenti di questi giovani.

I membri delle nostre famiglie, che hanno avuto l'occasione di vivere simili «avventure» assai indesiderate, hanno avuto il seguente destino: zio Luigi – che non ho conosciuto – è riuscito a scappare senza farsi scoprire, a disertare e a lottare con la parte italiana, zio Guido ha fatto parte di quella metà dell'esercito che ha attraversato il Piave ed è rimasta bloccata oltre il fiume per sei giorni, fino alla loro quasi totale eliminazione, mentre zio Ioan, detto il Ragazzino, è rimasto sull'altra sponda e ha contribuito a trarre in salvo quanto si è potuto salvare dei reggimenti, mandati incontro a morte certa. Mio padre, gravemente malato, ha avuto la possibilità di raggiungere la Transilvania e ci è rimasto sei settimane, fino a quando la cura di mia nonna non avrebbe fatto effetto (mio padre aveva 18 anni).

Perché è stata così celebre questa battaglia, una delle migliaia di battaglie svoltesi durante la Prima Guerra Mondiale? Grazie alla strategia e alla tattica militare utilizzate dai due giovani generali, Badoglio e Diaz; Badoglio, diventato più tardi maresciallo, sarà un rinomato stratega dell'esercito italiano durante la Seconda Guerra Mondiale.

Durante la mia gioventù ho sentito e ascoltato innumerevoli storie su quella guerra. Dopo la sua conclusione, i nostri, gli uomini di Transilvania, sono stati direttamente implicati nei preparativi della Grande Unione, hanno vissuto la felicità della «Grande Romania», hanno partecipato allo storico incontro di Alba Iulia, e mio padre, come soldato di leva, questa volta dell'Esercito Romeno, ha partecipato all'incoronazione del 1922 ad Alba Iulia.

Ho pensato a tutti questi momenti strabilianti un giorno d'agosto, quando insieme a mio marito, il docente Ioan De Sabata, ci siamo recati nel luogo esatto in cui si è tenuta la celebre battaglia. La giornata era calda e secca, solo dalle Alpi sul versante destro del Piave soffiava di tanto in tanto un leggero vento rinfrescante. Nel luogo in questione abbiamo trovato un ponte di legno per passare dall'altra parte, sotto il quale scorreva un corso d'acqua limpida, poco profonda, su un letto composto da pietre levigate in ogni tipo di forme artistiche perché, quando piove, in alto, sui monti che pungono il cielo a migliaia di metri d'altezza, le acque vorticose fanno rotolare a valle pietre staccate da rocce cristalline, fino a che non sembrino realmente lavorate da uno specialista nell'arte della scultura. Quella volta, non c'era nessuno nei dintorni. Nel mese d'agosto,

Foto: pește-p-montagne.ro

Pădurea spânzuraților ne este cât se poate de lămурător cu privire la sentimentele acestor tineri.

Membrii familiilor noastre care au avut ocazia să aibă asemenea „aventuri” foarte puțin dorite, au avut următoarea soartă: unchiul Luigi – pe care nu l-am cunoscut – a izbutit să se strecoare și să dezerteze și a luptat de partea italiană, unchiul Guido a făcut parte din jumătatea de armată care a trecut râul Piave și a rămas blocată dincolo de râu șase zile, până la aproape totala ei anihilare, iar unchiul Ioan, zis Piciul, a rămas pe celălalt mal și a contribuit la salvarea a ceea ce s-a mai putut salva din regimentele trimise direct la moarte. Tatăl meu a avut șansa de a ajunge, grav bolnav, în Ardeal și a zăcut șase săptămâni până și-a făcut efectul tratamentul bunicii (tata avea 18 ani).

De ce a fost atât de celebră această bătălie, una dintre miile de bătălii care s-au dat în Primul Război Mondial? Din cauza strategiei și tacticii militare aplicate de doi tineri generali, Badoglio și Diaz; Badoglio, ajuns mai târziu mareșal, va fi un renomit strateg al armatei italiene în cel de-Al Doilea Război Mondial.

De-a lungul tinereții mele am auzit și ascultat nenumărate povești din acel război. După încheierea lui, ai noștri, cei din Ardeal, au fost implicați direct în pregătirea Marii Uniri, au trăit bucuria formării „României Mari”, au participat la întâlnirea istorică de la Alba Iulia, iar tata, ca soldat în

termen, în cadrul Armatei Române de data aceasta, a participat la încoronarea de la Alba Iulia din anul 1922.

La toate aceste întâmplări minunate m-am gândit într-o zi de august, atunci când împreună cu soțul meu, prof. univ. Ioan De Sabata, ne-am dus la locul exact unde a avut loc celebra bătălie. Vremea era caldă și uscată, doar dinspre Alpii de pe malul drept al râului Piave ne învăluia din când în când o adiere răcoritoare. La locul cu pricina am găsit pentru trecere un pod de lemn pe sub care curgea apa limpede, puțin adâncă, cu baza albie formată din pietre frumos șlefuite în tot felul de forme artistice fiindcă atunci când plouă, sus, în munții ce împung cerul la mii de metri altitudine, apele învolturate rostogolesc la vale pietrele smulse din stâncile cristaline până ce acestea ajung să pară prelucrate de un specialist în arta sculpturii. Atunci, în jur nu era nimeni. În luna august, apa curgea liniștită aruncând spre noi frânturi din lumina solară reflectată de undele mărunte ce se formau tot timpul într-un clinchet delicat. Pe malul stâng se desfășura șoseaua montană, îngustă, asfaltată și fără nicio groapă, dincolo de ea se ridicau domoale coline joase acoperite de tufele unor salci cu frunzele argintii și catifelate și, undeva de departe, știam că este țărmul Mării Adriatice.

Italia intrase în război destul de târziu – ca și România de altfel – iar cele două parti beligerante se urau puternic din motive istorice grave. Austriecii îi considerau pe italieni trădători, iar italienii îi urau pe imperiali din cauza multor asupriri și pedepse pe care le-au avut de suportat, mai ales după zdrobirea revoluției din 1848. În celebrele și săngeroasele bătălii de pe râul Isonzo, italienii suferiseră înfrângeri usturătoare, zona cucerită de imperiali fusese apoi jefuită de către cuceritorii, bărbații găsiți pe acasă fuseseră duși la munci grele pentru necesitatea armatei, vinul ce nu putuse fi băut fusese lăsat săurgă în pivnițele cu butoaiele sparte fără rost, până și clanțele de la uși fuseseră smulse ca să se poată folosi alama la confectionarea de puști și mitraliere. Sentimentele italienilor erau clare pentru toată lumea: ură, furie și dorință de răzbunare.

Bătălia a început cu o pregătire de artillerie dinspre partea austriacă, ea a durat 24 de ore: tunuri de toate calibrele au trimis peste firul auriu și subțire al apei obuze uriașe, dar și din cele mari și mici, fără oprire, într-un ritm infernal. Indiferent de partea cui erau, toți militarii au fost supuși zgomotului cumplit – ce s-a transformat într-o suferință intensă – fără nicio pauză, timp de o zi și o noapte. Comandanții austrieci se felicitau pentru metoda adoptată, apreciind că soldații italieni nu vor suporta uriașă presiune sonoră dublată de cantitatea de obuze ce cădea în ploaie ucigașă peste tranșeele lor. În vremea aceasta geniștii austrieci bine antrenați au continuat să construiască poduri pentru trecerea armatei și a intregii tehnici militare peste apa ce curgea nepăsătoare prin albia râului Piave. În jur, natura Tânără, aflată în plină dezvoltare a începutului de vară în munți și pe coline, asista indiferentă sub lumina dătătoare de viață a unui soare fierbinte. După 24 de ore, zgomotul a început și s-a dat comanda de trecere peste râu.

l'acqua scorreva serenamente, gettando su di noi schegge di luce solare riflessa dalle piccole onde che si formavano continuamente in un delicato tintinnio. Sulla sponda sinistra si snodava una strada di montagna angusta, asfaltata e senza buche, oltre la quale si elevavano molli colline basse, ricoperte da cespugli di salice con foglie argentate e vellutate e, da qualche parte in lontananza, sapevo ci fossero le coste dell'Adriatico.

L'Italia era entrata in guerra piuttosto tardi – come la Romania, d'altra parte – e le due parti belligeranti nutrivano un profondo odio reciproco con gravi motivi storici. Gli austriaci consideravano gli italiani dei traditori, mentre gli italiani odiavano la gente dell'Impero a causa delle molte repressioni e punizioni che avevano dovuto sopportare, soprattutto dopo la sconfitta della rivoluzione del 1848. Nelle celebri e sanguinose battaglie sul fiume Isonzo, gli italiani avevano subito brucianti sconfitte, poi la zona conquistata dall'Impero era stata saccheggiata dai conquistatori, gli uomini rimasti a casa furono costretti a svolgere lavori pesanti per le necessità dell'esercito, il vino che non si era riusciti a bere fu lasciato a scorrere nelle cantine con le botti aperte inutilmente, perfino le maniglie delle porte furono strappate via e il loro ottone fuso per confezionare fucili e mitragliatrici. I sentimenti degli italiani erano chiari a tutti: odio, furia e desiderio di vendetta.

La battaglia è iniziata con un bombardamento dell'artiglieria austriaca, durato 24 ore: cannoni di tutti i calibri hanno spedito oltre il filo dorato e sottile dell'acqua palle enormi, ma anche proiettili grandi e piccoli, senza sosta, in un ritmo infernale. A prescindere da quale parte fossero, tutti i militari sono stati costretti a sopportare un rumore terrificante – che si è trasformato in intensa sofferenza – senza nessuna pausa per un giorno e una notte. I comandanti austriaci si congratulavano per il metodo adottato, credendo che i soldati italiani non avrebbero sopportato l'immane pressione sonora, raddoppiata dagli enormi proiettili che cadevano come una pioggia assassina sulle loro trincee. Nel frattempo i genieri austriaci ben allenati hanno continuato a costruire ponti per il passaggio dell'esercito e per l'intera tecnica militare sull'acqua, che scorreva tranquillamente nel letto del fiume Piave. Intorno, la natura giovane, nel pieno rigoglio d'inizio estate per monti e colline, assisteva indifferente sotto la luce donatrice di vita di un sole caldissimo. Dopo 24 ore, il rumore è cessato e si è dato l'ordine di attraversare il fiume.

I genieri – esperti, dopo quattro anni di guerra – avevano eretto ponti paralleli su cui sarebbe passata la fanteria e anche una parte degli annessi necessari alla lotta, com'erano i medici, i sanitari, gli approvvigionamenti di cibo e acqua, nonché i proiettili d'artiglieria e le munizioni necessarie. I cannoni e gli armamenti più pesanti, trainati dai cavalli, hanno guadato direttamente l'acqua del fiume che non superava il mezzo metro. Stranamente, in quelle ultime ore prima dell'attacco finale, gli italiani non hanno risposto in nessun modo. Sembrava avessero dimenticato di difendersi! Lo stato maggiore dell'esercito austro-ungarico era

Geniștii – experimentați după patru ani de război – ridicaseră mai multe poduri paralele pe care urmău să treacă infanteriștii, precum și o parte din anexele necesare în luptă, cum erau medicii, sanitarii, aprovizionarea cu alimente și apă, cât și obuzele și gloanțele necesare. Tunurile și armamentul mai greu, tractat de cai, a trecut direct prin apa ce nu depășea mai mult de o jumătate de metru. În mod ciudat, în aceste ultime ore dinaintea atacului final, italienii nu au răspuns defel. Părea că uitaseră să se apere! Statul major al armatei austro-ungare era liniștit, considerând că armata dușmană tace chitic, zdrobită de frică și distrusă de bombardamentul cumplit.

Soldații erau mai puțin încrăzitori, unii fiind chiar speriați de această brusc instalată liniște bizară. Exemplul dat de comandanții lor i-a convins să pornească peste pământul nimănuia ce despărțea cele două armate. Fiecare soldat avea în mână pușca, pe cap casca de metal, în spate rucsacul cu portiile reglementate de hrana și apa pentru șase

sereno, visto che l'esercito nemico restava in silenzio assoluto, schiacciato dalla paura e distrutto dal terribile bombardamento.

I soldati erano meno fiduciosi, e alcuni erano addirittura spaventati da quel bizzarro silenzio calato bruscamente. L'esempio dato dai loro comandanti li ha convinti a procedere verso la terra di nessuno che divideva i due eserciti. Ogni soldato aveva in mano un fucile, in testa un elmetto di metallo, in spalla uno zaino con il rancio e l'acqua per sei giorni e un pacchetto di «primo soccorso» e, certamente, a portata di mano, munizioni. Tutto si è svolto alla perfezione, come se avessero partecipato a una normale manovra in tempo di pace. Quando però hanno raggiunto le trincee italiane, la sorpresa è stata enorme: li non c'era nessuno!

Il primo successo della strategia dei due giovani generali è stato creare due file di trincee e tutti i soldati italiani, grazie a un enorme sforzo di disciplina, hanno ripiegato in tempo verso l'allineamento secondario. L'artiglieria austro-ungarica aveva bombardato per 24 ore delle costruzioni false in cui non c'era nessuno. Non dimentichiamo che a quell'epoca, non esistevano gli aerei di ricognizione.

Mentre i soldati procedevano spaventati e impauriti, si è scatenato l'inferno. L'artiglieria italiana sparava da tutte le bocche da fuoco, e non erano poche, i nidi di mitragliatrice – terrore della fanteria – abbattévano i soldati come una falce taglia di netto le spighe secche di grano, alcuni fossi vuoti sono stati la loro sola speranza di sopravvivenza, e ci si sono lanciati gli uni sugli altri. I morti, i feriti e quanti erano riusciti a rimanere incolumi, sono caduti a migliaia, incapaci di rispondere al sorprendente attacco. Buona parte dell'artiglieria austro-ungarica stava attraversando il fiume e i comandanti non sapevano con certezza dove fossero i loro soldati e dove iniziasse l'esercito nemico, perciò hanno iniziato a sparare alla cieca, accrescendo ulteriormente il caos generale.

Ma l'inferno di quella guerra non era ancora finito. Senza nessun preavviso, l'acqua del Piave ha iniziato ad aumentare, a diventare sempre più vorticosa, più violenta, trasportando e spingendo con forza rocce e grandi pezzi di pietre, impetuosa e folle, riempiendo sempre di più il letto del fiume, che era piuttosto ampio. Cos'era successo? La strategia dei due giovani generali Badoglio e Diaz aveva raccolto frutti scontati. In alto, sulle Alpi a tre mila metri, c'erano innumerevoli corsi d'acqua, ingrossati dallo scioglimento delle nevi; lungo i loro percorsi erano state costruite dighe temporanee – ci troviamo per l'appunto nelle terre dei migliori costruttori d'Europa – e in questo modo le acque sono state bloccate, mentre le dighe costruite sono state distrutte quando è stato ordinato, seguendo i piani d'attacco. La furia delle acque di montagna non può essere domata da uomini colti di sorpresa. L'esercito austro-ungarico è stato spezzato in due. I genieri non hanno potuto far fronte alle acque tumultuose e selvagge, mentre dall'alto piovevano bombe e schegge. Non è stato più possibile raggiungere le trincee piene di morti e feriti per prestare loro soccorso, poiché il Piave non poteva più essere attraversato. I ponti erano stati fatti a pezzi e i

foto: Agoradigital

zile și un mic pachet sanitar pentru "primul ajutor" și, desigur, la îndemână, gloanțele. Totul s-a desfășurat perfect, de parcă ar fi participat la o obișnuită manevră militară din timp de pace. Când au ajuns însă la tranșeele italiene, surpriza a fost uriașă: acolo nu era nimeni!

Prima reușită din strategia celor doi tineri generali a constat în a crea două rânduri de tranșee și toți soldații italieni, printr-un efort uriaș de disciplină, s-au retras la timp pe aliniamentul secundar. Artleria austro-ungară bombardase 24 de ore niște construcții trucate în care nu se afla nimeni. Să nu uităm că pe vremea aceea nu existau avioane de recunoaștere.

În timp ce soldații înaintau speriați și temători, s-a dezlănțuit iadul. Artleria italiană scuipa obuze prin toate gurile de foc, și nu erau puține, cuiburile de mitraliere – spaimea infanteriștilor – doborau soldații precum coasa doboară spicile de grâu la secerat, niște sănțuri goale au fost singura lor speranță de supraviețuire, în care s-au aruncat unii peste alții. Morții, răniții și cei care scăpaseră nevătămați au căzut de-a valma, incapabili să răspundă surprințătorului atac. Artleria austro-ungară se afla în mare parte în procesul de traversare și comandanții nu știau sigur până unde erau soldații proprii și de unde începeau dușmanii, aşa că au început să tragă orbește sporind și mai mult nebunia generală.

Dar iadul acestui război nu se terminase încă.

Fără niciun avertisment, apa râului Piave a început să crească, să devină tot mai învolburată, mai violentă, aducând și rostogolind cu furie stânci și bucăți mari de pietre, vijelioasă și nebună, umplând tot mai mult albia care era destul de largă. Ce se întâmplase? Strategia celor doi tineri generali Badoglio și Diaz a dat roadele scontate. Sus, în Alpii de trei mii de metri, erau nenumărate pâraie pline cu apă de la topirea zăpezilor; de-a lungul lor au fost construite baraje temporare – doar ne aflăm în zona celor mai buni constructori din Europa – și astfel apele au fost zăgăzuite, iar barajele făcute s-au spart atunci când s-a dat comanda, conform planurilor de atac. Furia apelor de munte nu poate fi stăpânită de oamenii luati pe nepregătite. Armata austro-ungară a fost ruptă în două. Apelor tumultuoase și sălbaticice nu le-au putut face față geniștii, iar de sus ploua cu bombe și șrapnele. La tranșeele pline cu răniți și morți nu s-a mai putut ajunge cu vreun ajutor, fiindcă râul Piave nu mai putea fi traversat. Podurile au fost sfărâmate, iar butucii de lemn au distrus totul în drumul lor.

Căldura zilelor de vară, şobolanii infometăți, cadavrele intrate imediat în putrefacție, roiuurile uriașe de muște atrase de mirosurile pestilențiale, răniții ce strigau de sete sau de durere au format imaginea iadului, în varianta de „război modern” a anului 1918.

Ziua și noaptea, italienii, instalați confortabil în tranșeele lor, bombardau locurile pe care le cunoșteau foarte bine. Ei se răzbunau nu numai pentru comportamentul dușmanilor în urma bătăliilor de pe râul Isonzo, ci și pentru secole de împilare și de stăpânire cu dispreț. Îngroziți, supraviețuitorii austrieci lipiți de pereții tranșeeelor, au constatat că fețele camarazilor morți s-au înnegrit în scurt timp și arătau de parcă ar fi fost negri aduși din Africa. Aspectul lor sinistru, pe care nu îl mai văzuseră, i-a îngrozit și mai tare. I-au acoperit cu un strat subțire de pământ ca măcar să nu îl mai vadă.

Apa și mâncarea din ranițe s-au terminat repede și cei care au supraviețuit nu au mai putut fi aprovizați. Abia după șase zile de chin, au primit ordin să se retragă. Bătălia era iremediabil pierdută de către atacatorii austrieci.

Unchiul Guido a făcut parte dintre militarii ce au suportat iadul din tranșeele de dincolo de râul Piave, unchiul Ioan, Piciul, a ajutat la trecerea înapoi peste Piave a supraviețuitorilor istoviți. Unchiul Luigi a fost încadrat la bersalieri, unde își făcuse serviciul militar anterior – pentru că el era născut în Italia – iar mai apoi nu am mai aflat nimic despre el, despre ce a făcut cât a fost în viață.

Pentru Puterile Centrale această încheștare uriașă a însemnat prăbușirea definitivă a frontului de sud, pentru Imperiul Austro-Ungar ea a generat revoluția ce a spart în bucăți un stat asupritor care nu a înțeles mersul societății europene la începutul secolului al XX-lea. Pentru multe popoare mici a însemnat crearea de țări independente grație principiului wilsonian al dreptului la autodeterminare. Iar pentru cei doi tineri generali, Badoglio și Diaz, victoria câștigată în bătălia de la Piave a reprezentat dreptul de a rămâne veșnic glorioși în istoria mondială a războaielor.

tronchi di legno hanno distrutto ogni cosa sul loro cammino.

Il calore dei giorni estivi, i topi affamati, i cadaveri entrati immediatamente in putrefazione, gli enormi sciami di mosche attratti dagli odori pestilenziali, i feriti che gridavano di sete o di dolore hanno composto l'immagine dell'inferno, nella versione della «guerra moderna» dell'anno 1918.

Giorno e notte, gli italiani, comodamente sistemati nelle loro trincee, bombardavano posti che conoscevano benissimo. Si vendicavano non solo per il comportamento dei nemici dopo la battaglia sull'Isonzo, ma anche per i secoli di repressione e dominazione sprezzante. Terrorizzati, gli austriaci sopravvissuti, incollati ai muri delle trincee, hanno osservato come i volti dei loro commilitoni morti si fossero anneriti rapidamente e tutti sembrassero neri provenienti dall'Africa. Quel loro aspetto sinistro, che non avevano mai visto prima, li ha inorriditi ancora di più. Li hanno ricoperti con un sottile strato di terra, perché non si vedessero più.

L'acqua e i viveri nei loro zaini erano finiti e i sopravvissuti non potevano essere più riforniti. Solo dopo sei giorni di sofferenza, hanno ricevuto l'ordine di ritirarsi. La battaglia era irrimediabilmente persa per gli aggressori austriaci.

Zio Guido era tra i militari che hanno sopportato l'inferno delle trincee oltre il Piave, zio Ioan, il Ragazzino, ha aiutato i sopravvissuti sfiancati ad attraversare di nuovo il Piave. Zio Luigi è stato integrato nel corpo dei bersaglieri, all'interno del quale aveva svolto in precedenza il servizio di leva – poiché era nato in Italia – ma a parte questo, non ho scoperto più nulla di lui, su cosa abbia fatto quant'è rimasto in vita.

Per gli Imperi Centrali questo enorme confronto armato ha significato il crollo definitivo del fronte meridionale, e nell'Impero Austro-Ungarico ha generato la rivoluzione che avrebbe fatto a pezzi uno stato oppressivo, che non ha compreso il corso intrapreso dalla società europea all'inizio del XX secolo. Per molti popoli più piccoli ha significato la creazione di nazioni indipendenti, in virtù del principio wilsonian del diritto all'autodeterminazione. E per i due giovani generali, Badoglio e Diaz, la vittoria ottenuta nella battaglia sul Piave ha rappresentato il diritto di ottenere eterna gloria nella storia mondiale delle guerre.

Delle Dolomiti e di una celebre battaglia militare

IANUARIE•MARTIE

De la Cetatea Soarelui la Templul Umanității

De la Tommaso Campanella la Falco Tarassaco

de

Mihaela Profiriu
Mateescu

Pământul Italiei a avut multe taine. Unele sunt, încă, ascunse, neștiute. De exemplu, s-a descoperit sub palatul împăratului roman Hadrian, la Tivoli, lângă Roma, un oraș subteran, vechi de 1800 de ani. Are o galerie și tuneluri care se întind pe o distanță de 1,6 kilometri și au o lățime impresionantă, de 2,5 metri.

La 30 de kilometri de Torino, în apropierea Parcului Național Gran Paradiso, se află o inedită construcție, supranumită „Orașul Luminilor” sau „Templul Umanității”. Este un vast complex de galerii subterane și domuri. Poate nu are mii de ani vechime... dar se spune că este ancorat în spațiu și timp, fără început și fără sfârșit. Fondat în 1975 de către Falco Tarassaco / Oberto Airaudi, s-a dorit a fi un templu al omenirii, un laborator pentru viitorul

de cercetare privind agricultura, vechile meșteșuguri, arta, medicina holistică, voluntariatul, într-o eco-societate bazată pe valori etice și spirituale. Ei doresc să aplique cercetările științifice și temele filosofiei spirituale, în armonie cu planeta. Femeile și bărbații se completează și se modeleză reciproc.

Damanhurienii afirmă că idealul lor este promovarea libertății de exprimare și a circulației de idei, încurajarea creativității și îmbunătățirea sinelui,

foto: damanhuruniwersity.org

ei. Căci Oberto Airaudi, cel care deține secretele Damanhurului, cum este numit acest complex, este, se pare, obișnuit cu călătoriile astrale, iar acest loc i-ar fi fost chiar revelat. Aici s-a consolidat o comunitate care are o constituție, școală, cultură, tehnologie și propria monedă. Cetățenii sunt convingiți că baza lor socială, economică și spirituală este un exemplu pentru omenire și se consideră un popor spiritual. Sunt deschiși să împărtășească cunoștințele lor altor grupuri din lume, interesate să exploreze temele lor, astfel luând finită centre pe tot mapamondul. Filosofia lor a adoptat elemente doctrinare care se regăsesc în diferite culturi, cuprinzând și ipoteza de bază a fizicii cuantice. După o experiență de zeci de ani de la deschiderea primului centru istoric Damanhur, modul lor de viață s-a răspândit în întreaga lume, prin centre

văzute ca pași în calea evoluției superioare a speciei umane. Fiecare comunitate are o sferă de activitate – energia solară, salvarea semințelor, producerea hranei organice, alții sunt preocupați de domeniul educației ori cel al sănătății – într-o intimă relaționare cu natura. Totul este eco, de la hrana la construcțiile verzi. Responsabilitatea pentru mediu i-a condus la realizarea unui ecosistem, un micro-climat care protejează natura. Exportă produse care au mare căutare în lume, de la artă, la mâncăruri și băuturi originale. În 2005, pentru promovarea culturii păcii și pentru un model de viață durabil, așezarea a primit recunoașterea din partea Global Forum on Human Settlements ca model de societate, fiind premiat. „Templul Umanității” a fost recunoscut în mod oficial, legal. În 2008, Națiunile Unite au dat drept exemplu Damanhurul pentru aplicarea

principiilor ecologice din *Carta Pamântului*. De altfel, Damanhur se află în rețeaua de sate ecologice RIVE și a intrat în top 10 privind cele mai ciudate locuri și în top 5 pentru cele mai fantastice aşezări.

Unii consideră Damanhur „a opta minune a lumii”. Este remarcabilă arhitectura și munca subterană din inima muntelui. Vizitând Damanhur, treci prin trecut, prezent și viitor, pentru că misterele antice și înțelepciunea uitată a marilor civilizații se întâlnesc cu ultimele cuceriri ale științei și tehnologiei. Intrând, treci printr-un labirint de coridoare și ajungi într-o sală imensă deasupra căreia se află cel mai mare vitraliu din lume cu un diametru de 10 metri. Există o bogătie de decorațiuni, mozaicuri, vitralii, pereti pictați și sculpturi care par a te duce într-o lume ireală. Fiecare încăpere aparține unui element: pământului, apei, metalelor. Fundamentale pentru ei sunt iubirea, respectul reciproc, încrederea și solidaritatea.

Locuitorii stau în case mari, formând nuclee familiale de 15 până la 20 de persoane. Majoritatea trăiesc în zona Canavese, vecini cu alte comunități. Unii vin aici pentru a-și schimba viața și se integreză, alții doresc să aibă o experiență unică (aceasta fiind limitată la trei săptămâni, trecând printr-un program *new life*), integrându-se în nucleul comunității, ori alții apelează la un program intensiv de 10 zile (Amine program). Sunt lectii de limbă italiană, filosofia Damanhuriană ori istorie și spiritualitate.

Falco Tarassaco (1950-2013) s-a născut la 25 decembrie, la Balangero, lângă Torino. Avea 25 de ani când, împreună cu 25 de prieteni, a fondat „Horus Center” din Torino. Nu chiar întâmplător acest nume. Horus, divinitate egipteană, ocrotitor al Egiptului, este simbolizat cu cap de șoim, „falco”... Ei au format o ecosocietate denumită „Federația Damanhur” cu „Templul Umanității”. Templul a devenit cunoscut publicului abia în 1992. Învățările lui Falco s-au consolidat într-o filosofie spiritual-esoterică încă din 1970. Falco a fost un

neobosit cercetător al disciplinelor alternative. A deschis o școală de meditație, vindecare spirituală, alchimie, ritualuri și hipnoză. Inițiind „Jocul Vieții”, fiecare dintre membrii comunității iau un nume de animal sau pasare. El a ales Falco, adică șoim. A scris 30 de cărți despre filosofia asupra vieții, care au fost traduse în limbi de circulație internațională. A fost poet, scriitor, pictor, tămăduitor și vizionar. Din 1988 până în 2013, la stingerea sa din această viață, a ținut, neîntrerupt, în fiecare vineri, conferințe despre cercetările sale în domeniul fizicii spirituale. Considerat profet de înaltă clasă, numele său a fost alăturat celor ale lui Nostradamus și Edgar Cayce, a patruncis în tainele Vedelor indiene și ale Bibliei, scriind cele 123 de profetii. Toată pictura templului este concepută și, în parte, executată de Maestru.

Profesorul Massimo Introvigne, absolvent al Universității Pontificale Gregoriene, eminent sociolog, afirma: „Damanhur este una dintre cele mai avansate comunități spirituale din lume și cred că tradiția comunității este vechea tradiție a înțelepciunii, dar pe de altă parte, este și o realitate complet nouă”.

Tommaso Campanella, tot un italian, născut la Stignano la confluența secolelor al XVI-lea cu al XVII-lea, călugăr dominican, filosof, teolog și poet a scris, în cei 27 de ani petrecuți în temnițele Inchiziției, un poem vizionar: *Cetatea Soarelui*. Această Cetate utopică, a treia după *Republica* lui Platon și *Utopia* lui Thomas Morus, era divizată în şapte inele, cercuri immense, care purtau numele a şapte planete, legate prin patru străzi gândite după calcule astrale. Fiind atras de metafizică și astrologie, a fost acuzat de eretice. După eliberarea din închisoare a devenit consilierul Papei Urban al VIII-lea. Pe baza unor calcule astrologice, Campanella prevedea că fondarea „Cetății Soarelui” va avea loc în realitate, într-o anumită conjunctură ce va dura o perioadă scurtă, în 11 august 2631.

Urmează ca timpul să își spună cuvântul asupra veridicității acestor utopii.

Scurt istoric al disciplinei Limba italiană în România, în învățământul preuniversitar, în anul celebrării celui de-al șaptelea centenar al nașterii lui Dante Alighieri, il padre della lingua del sì

de

Nicoleta Silvia
Ioana

În fiecare an, peste două milioane de studenți din toată lumea frecventează cursuri de limbă italiană în afara granițelor Italiei. Motivele unei astfel de opțiuni sunt multiple și au legătură cu trăsăturile limbii italiene, care se definește ca: o limbă a culturii (cunoașterea ei permite accesul la un patrimoniu literar de importanță fundamentală pentru istoria Europei, la texte literare și științifice de valoare, la o vastă producție teatrală, muzicală, de operă, cinematografică și de televiziune în limba italiană); o limbă de studiu (nenumărați studenți decid să frecventeze școlile, universitățile, academiiile și bibliotecile din Italia); o limbă importantă pentru piața muncii (manageri, investitori, tehnicieni, muncitori, intră în contact cu mediul italian din domeniul industriei, al artizanatului și al serviciilor care depășesc granițele Italiei); o limbă de destinație turistică (cine nu visează la o vacanță în frumoasa Peninsulă?), o limbă ușor de învățat (similitudinea lexicală cu franceza este estimată la 89%, cu spaniola la 82% și cu română la 77%); limba lui „Made in Italy” și „Vivere all’italiana”.

Ogni anno, più di due milioni di studenti provenienti da tutto il mondo frequentano corsi di lingua italiana fuori dall'Italia. I motivi di tale scelta sono molteplici e sono legati alle caratteristiche della lingua italiana che è: una lingua di cultura (la sua conoscenza consente l'accesso a un patrimonio letterario di fondamentale importanza per la storia europea, a testi letterari e scientifici di valore, a un vasta produzione teatrale, musicale, lirica, cinematografica e televisiva in italiano); una lingua di studio (innumerevoli studenti decidono di frequentare scuole, università, accademie e biblioteche in Italia); una lingua importante per il mercato del lavoro (manager, investitori, tecnici, lavoratori, entrano in contatto con l'ambiente italiano nel campo dell'industria, dell'artigianato e dei servizi che vanno oltre i confini dell'Italia); una lingua di destinazione turistica (chi non sogna una vacanza nella bellissima penisola), una lingua di facile apprendimento (la somiglianza lessicale con il francese è stimata all'89%, con lo spagnolo all'82% e con il rumeno al 77%); è la lingua del «Made in Italy» e del «Vivere all'italiana».

Limba italiană are o lungă tradiție de predare ca disciplină în învățământul românesc preuniversitar.

Cunoașterea limbii italiene printre învățații societății românești este anterioară secolului al XIX-lea, fapt motivat atât de prezența grecilor, care aveau strânsă legături cu italienii, cât și de simpatia firească dată de asemănarea dintre cele două limbi și popoare. Italiana, alături de franceză, germană, latină și greacă, a fost studiată încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea, atât în școlile particulare, cât și în cele de stat, obicei continuat până la instalarea comunismului în România și reluat după 1989.

Italiana nu a fost predată numai de nativi, ci și de greci, francezi și, evident, de profesori români, fiind una dintre cele trei limbi moderne, alături de franceză și germană, cele mai studiate în școlile din România.

La lingua italiana ha una lunga tradizione di insegnamento come disciplina nell’istruzione pre-universitaria romena.

La conoscenza della lingua italiana tra gli studiosi della società romena è antecedente al XIX secolo, fatto motivato sia dalla presenza dei greci, che avevano stretti legami con gli italiani, sia dalla naturale simpatia data dalla somiglianza tra le due lingue e popoli. L’italiano, insieme al francese, al tedesco, al latino e al greco, è stato studiato sin dai primi decenni dell’Ottocento, sia nelle scuole private che statali, di solito proseguito fino all’insediamento del comunismo in Romania e ripreso dopo il 1989.

L’italiano era insegnato non solo dai nativi, ma anche dai greci, dai francesi e ovviamente dagli insegnanti romeni, essendo una delle tre lingue moderne, insieme al francese e al tedesco, le più studiate nelle scuole romene.

Printre mărturiile călătorilor străini din secolul al XIX-lea care întărăsc această afirmație se regăsește și cea a lui Prieur de Sombreuil, care afirma despre valahi că „cei care aparțin claselor înalte au o predilecție pentru limba italiană. Unii dintre ei își trimit copiii să studieze la Padova, dar cei mai mulți se mulțumesc cu liceul din București, unde dobândesc cunoștiințe despre religia lor (...) și despre limba italiană.” Introducerea limbii italiene în învățământul românesc s-a realizat mai întâi în Academia Domnească din București, încă din secolul al XVIII-lea.

Două dintre gimnaziile din București, devenite mai târziu licee, unde s-a studiat ană la rând limba italiană, cel mai adesea cu profesori italieni, au fost „Matei Basarab”, înființat în septembrie 1860, și „Sfântul Sava”, gimnaziu fondat în 1864. Studiul limbii italiene de la gimnaziul „Sf. Sava” continua tradiția începută de Academia Domnească, prin folosirea *Gramaticii italiane* a lui Orazio Spinazzola pentru clasele II-IV. Dintre profesorii de seamă ai claselor V-VI de la „Sf. Sava” îi menționăm pe Orazio Spinazzola și G. Bonifacio (1878), iar dintre profesorii cei mai reputați ai claselor V-VII de la „Matei Basarab” pe Gian Luigi Frollo (1869-1878), urmat de compatriotul său, Luigi Cazzavillan, și în 1909 de cel care avea să fondeze catedra de limbă italiană la Universitatea din București, Ramiro Ortiz. În baza examenului de stat susținut în iulie 1920, admis primul dintre toți ceilalți candidați și numit prin decretul Nr. 81745/28.09.1920 profesor titular la liceul „Matei Basarab” a fost Claudiu Isopescu.

La circa un secol de la acel decret, conform Sistemului Informatic Integrat al Învățământului din România (SIIR), în octombrie 2020, situația predării limbii italiene ca limbă maternă, limbă italiană profil bilingv, limbă străină 1, 2 sau 3 (regimul de predare – alocare orară pentru disciplina italiană este reglementat de planurile-cadru aprobată prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 5718/22.12.2005) în învățământul de stat preuniversitar din România se prezintă astfel:

- **limba maternă** – Liceul Teoretic „Dante Alighieri”, București;
- **limbă italiană în regim bilingv** – Liceul Teoretic „Dante Alighieri” și Colegiul Național „Ion Neculce”, București, Colegiul Național „George Barițiu”, Cluj Napoca, Liceul tehnologic „Transilvania”, Deva, Colegiul Național „Mihai Eminescu”, Baia Mare, Liceul teoretic „Jean Louis Calderon”, Timișoara, Liceul teoretic „Mihail Kogălniceanu”, Vaslui.

În *Monitorul Oficial* nr. 533 din 22 iulie 2002 se publică Memorandum de Înțelegere între Guvernul României și Guvernul Republicii Italiene privind funcționarea secțiilor școlare bilingve româno-italiene în conformitate cu articolul 2 din Acordul cultural dintre Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Italiene (București, 8 august 1967), având în vedere Programul de colaborare culturală româno-italian actualmente în vigoare, care

Tra le testimonianze dei viaggiatori stranieri nell’Ottocento che rafforzano questa affermazione c’è quella di Priore di Sombreuil, che diceva dei Valacchi che «coloro che appartengono alle classi superiori hanno una predilezione per la lingua italiana. Alcuni mandano i figli a studiare a Padova, ma la maggior parte di loro è soddisfatta del liceo di Bucarest, dove acquisiscono conoscenze sulla loro religione (...) e sulla lingua italiana». L’introduzione della lingua italiana nell’educazione romena è stata fatta per la prima volta nell’Accademia Reale di Bucarest, a partire dal XVIII secolo.

Due delle scuole medie di Bucarest, diventate poi scuole superiori, dove si studiava per anni l’italiano, il più delle volte con insegnanti italiani, erano «*Matei Basarab*», fondata nel settembre 1860, e «*Sfântul Sava*», una scuola fondata nel 1864. Lo studio della lingua italiana presso la scuola «*St. Sava*» continua la tradizione avviata dall’Accademia Reale, utilizzando la *Grammatica italiana* di Orazio Spinazzola per le classi II-IV. Tra i principali docenti delle classi V-VI da «*St. Sava*» citiamo Orazio Spinazzola e G. Bonifacio (1878), e tra i celebri docenti delle classi V-VII di «*Matei Basarab*» Gian Luigi Frollo (1869-1878), seguito dal connazionale Luigi Cazzavillan e nel 1909 da Ramiro Ortiz, che fonderà il dipartimento di lingua italiana dell’Università di Bucarest. Sulla base dell’esame di Stato tenutosi nel luglio 1920, il primo di tutti gli altri candidati, ammesso e nominato con decreto n. 81745 / 28.09.1920 professore ordinario presso il liceo «*Matei Basarab*», fu Claudiu Isopescu.

Despre autor:

Lector universitar doctor la Universitatea Națională de Arte, București, profesor titular de limbă italiană la Colegiul Național Ion Neculce, București, profesor certificat DITALS II la Universitatea din Siena în 2007, Nicoleta Silvia Ioana a absolvit Facultatea de limbi și literaturi străine a Universității Spiru Haret, cu licență la Universitatea București în 1998, și Cursurile postuniversitare ale Facultății de Comunicare și relații Publice din cadrul Școlii Naționale de Științe Politice și Administrative în 2003 și a obținut titlul de doctor la Universitatea din București cu lucrarea *Claudiu Isopescu. Monografie* în anul 2011.

Circa un secolo dopo quel decreto, secondo il Sistema Informativo Integrato dell’Istruzione in Romania (SIIR), nell’ottobre 2020, la situazione dell’insegnamento dell’italiano come lingua madre, profilo bilingue italiano, lingua straniera 1, 2 o 3 (regime di insegnamento – l’assegnazione oraria per la disciplina italiana è regolata dai piani quadro approvati dall’Ordine del Ministro dell’Istruzione e della Ricerca n. 5718 / 22.12.2005) nell’istruzione statale pre-universitaria in Romania si presentano quanto segue:

- **lingua materna** – Liceo Teorico «Dante Alighieri», Bucarest;

convine cele ce urmează: Articolul 1 – Funcționează secții bilingve în cadrul următoarelor licee românești: a) Liceul „Dante Alighieri” din București; b) Liceul „George Barbuțiu” din Cluj-Napoca; c) Liceul „Ion Neculce” din București; d) Liceul „Grup Școlar Transilvania” din Deva. Cele două părți vor încerca extinderea proiectului bilingv la nivel de școală elementară și secundară de gradul I (sau școală de bază) la Școala Italiană „Aldo Moro” din București.

Numărul elevilor care studiază Limba italiană ca limba modernă 1 este de 1967 elevi, din care preșcolar – 3 elevi, primar – 415 elevi, gimnazial – 554 elevi, liceal – 995 elevi, în următoarele județe: Arad, Argeș, București, Bihor, Caraș Severin, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Hunedoara, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Timiș, Vaslui.

Numărul elevilor care studiază Limba italiana ca limba modernă 2 este de 5855 elevi, din care gimnazial – 1489 elevi, liceal – 4231 elevi, postliceal – 34 elevi, profesional – 101 elevi, în următoarele județe: Alba, Argeș, București, Bacău, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Călărași, Constanța, Covasna, Dâmbovița, Dolj, Harghita, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Neamț, Prahova, Satu Mare, Suceava, Timiș, Vaslui, Vrancea.

În afara școlilor din sistemul de stat există și școli private în România unde se predă limba italiană și chiar școli italiene. Este cazul Școlii italiene din București „Aldo Moro”.

La acestea se adaugă cursurile de limbă italiană susținute de Institutul Italian de Cultură, dar și de furnizori privați care au limba italiană în ofertă cursurilor lor.

Putem concluziona cu faptul că în România „la lingua del sì” se bucură de un statut privilegiat pentru toată valoarea adăugată pe care o ne-o aduce cunoașterea ei, de o lungă tradiție pe care avem datoria de a o menține la aceleași standarde profesionale ridicate, aflându-ne în față unui număr în descreștere în ultimul deceniu al celor care aleg studiul ei în cadrul pregătirii pre-universitare și de un viitor a cărui sustenabilitate depinde de un efort comun al nostru, toti acei care am ales să o vorbim, să o respectăm și să o promovăm.

• lingua italiana in regime bilingue – Liceo Teorico «Dante Alighieri» e Collegio Nazionale «Ion Neculce», Bucarest, Collegio Nazionale «George Barbuțiu», Cluj-Napoca, Liceo Tecnologico «Transylvania», Deva, Collegio Nazionale «Mihai Eminescu», Baia Mare, Liceo Teorico «Lean Louis Calderon», Timișoara, Liceo Teorico «Mihail Kogălniceanu», Vaslui.

Nella *Gazzetta Ufficiale* n. 533 del 22 luglio 2002 è stato pubblicato il Memorandum d'Intesa tra il Governo della Romania e il Governo della Repubblica Italiana sul funzionamento delle sezioni scolastiche bilingue romeno-italiano in conformità con l'articolo 2 dell'Accordo Culturale tra il Governo della Repubblica Socialista di Romania e il Governo della Repubblica Italiana (Bucarest, 8 agosto 1967), in vista del Programma di Cooperazione Culturale Italo-Romena attualmente in vigore, bilingue nelle seguenti scuole superiori romene: a) Liceo «Dante Alighieri» di Bucarest; b) Liceo «George Barbuțiu» di Cluj-Napoca; c) liceo «Ion Neculce» di Bucarest; d) Liceo «Grup Școlar Transilvania» di Deva. Le due parti cercheranno di estendere il progetto bilingue a livello di scuola elementare e media di primo grado (o scuola di base) presso la Scuola Italiana «Aldo Moro» di Bucarest.

Il numero di studenti che studiano l'italiano come lingua moderna 1 è di 1967 studenti, di cui scuola materna – 3 studenti, primaria – 415 studenti, scuola media – 554 studenti, scuola superiore – 995 studenti, nei seguenti distretti: Arad, Argeș, Bucarest, Bihor, Caraș Severin, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Hunedoara, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Neamț, Prahova, Satu Mare, Suceava, Timiș, Vaslui.

Il numero di studenti che studiano l'italiano come lingua moderna 2 è di 5855 studenti, di cui liceali – 1489 studenti, liceali – 4231 studenti post-liceali – 34 studenti, professionisti – 101 studenti, nei seguenti distretti: Alba, Argeș, București, Bacău, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Călărași, Constanța, Covasna, Dâmbovița, Dolj, Harghita, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Neamț, Prahova, Satu Mare, Suceava, Timiș, Vaslui, Vrancea.

Oltre alle scuole nel sistema statale, ci sono anche scuole private in Romania dove viene insegnato l'italiano e anche delle scuole italiane. È il caso della scuola italiana di Bucarest «Aldo Moro».

A questi si aggiungono i corsi di lingua italiana offerti dall'Istituto Italiano di Cultura, ma anche da enti privati che hanno l'italiano nell'offerta dei loro corsi.

Possiamo concludere che in Romania «la lingua del sì» gode di uno status privilegiato per tutto il valore aggiunto che porta la sua conoscenza, ovvero di una lunga tradizione che abbiamo il dovere di mantenere a elevati standard professionali, di fronte a un numero in diminuzione nell'ultimo decennio di chi sceglie il suo studio nella formazione pre-universitaria e di un futuro la cui sostenibilità dipende dal nostro sforzo congiunto, di tutti noi che abbiamo scelto di parlarla, rispettarla e promuoverla.

Breve storia dell'insegnamento della lingua italiana in Romania, nell'istruzione pre-universitaria, nell'anno della celebrazione del settimo centenario della nascita di Dante Alighieri, il padre della lingua del sì

L'AGNELLINO

di Piera Alba Merlo

In una malga su nel Trentino
viveva Bepi, un bell'agnellino
si sentiva fortunato
tutto suo quel bel prato
per non parlar del pastorello
che era un bimbo molto bello
poi c'era un nonno con la barba bianca
che di sera, sopra una panca
raccontava al bambino
la bella fiaba di un principino.
Piccolo Principe, lui si chiamava
e tutto il mondo lo conosceva...
Con la luna un vero incanto
tutto d'argento il suo bel manto
li non c'era confusione
era bella ogni stagione
aria pura, niente inquinamento
e di uccelli solo il canto.
Anche se erano un pò lontane
arrivava l'eco delle campane
...Si, la vita è tanto bella
qui non manca proprio nulla.

Buona Pasqua

Ruladă de miel cu ierburi aromatice

Ingredientă:

2 kg de piept de vițel
o tulpină de țelină cu frunze
doi morcovii
o ceapă
rozmarin
cimbru
salvie
maghiran
ulei de măslini extravirgin
sare
doi căței de usturoi

Preparare:

Se taie bucătele țelină, morcovii și ceapa. Se curăță carne de grăsimea excesivă, până când se obține o suprafață netedă. Se taie astfel încât să rezulte o bucată dreptunghiulară, cu grosimea de până în 2 cm. Se acoperă carne cu un „covor” format din ierburi aromatice amestecate. Se rulează carne și se leagă cu sfără de bucătărie. Într-o cratiță, se pun cățeii de usturoi și uleiul de măslini. Când uleiul este încins, se aşază carne și se rumenește pe fiecare parte. Se presară sare și piper, apoi rulada este acoperită cu apă. Carnea este lăsată timp de 2 ore și 15 minute, la foc mic, cu capac. Se scoate apoi și se lasă 30 de minute „să se odihnească”. Zeama în care a fierit poate fi strecurată și servită pe post de supă.

Gata în
3 ore
Porții
8
Dificultate:
medie

Gata în
40 min
Porții
8
Dificultate:
scăzută

Gata în
90 min
Porții
4
Dificultate:
scăzută

Turtiță cu ricotta

Turtiță cu ricotta este un dulce pascal din regiunea Abruzzo, foarte aromat și revigorant.

Ingrediente pentru aluat:

280 de grame de făină
60 de grame de zahăr
50 ml ulei extravirgin
2 ouă medii
un praf de sare

Ingrediente pentru umplutura:

400 de grame de ricotta
100 de grame de zahăr
coaja de la o lămâie
un betișor de vanilie
4 ouă medii

Preparare:

Mai întâi se face aluatul. Se cerne făina și se amestecă cu zahărul și cu praful de sare. Se adaugă uleiul de măslini și ouăle. Se frământă bine până când se obține o cocă omogenă și elastică. Se acoperă cu folie alimentară și se lasă la dospit 30 de minute. Apoi se prepară umplutura. Se amestecă ricotta cu zahărul, vanilia, coaja de lămâie și gălbenușurile de ou. Albușurile se bat spumă cu ajutorul unui mixer. Se întinde aluatul într-o foaie rotundă cu grosimea de 3 mm. Se decupează un cerc concentric mic în interior și se înlătură acel aluat. Pe mijlocul inelului de aluat rămas se pune umplutura și se unesc marginile. Se coace aproximativ 35 de minute în cuptorul preîncălzit la 180 de grade. Se scoate, se lasă să se răcească, apoi se presară din abundență cu zahăr pudră.

Luni, orașul care l-a inspirat pe Dante

Foto: wikipedia.org

În lungile sale peregrinări în Italia, în 1306, Dante Alighieri a poposit și în orașul Luni, din actuala provincie Spezia. În *Inferno* apare personajul Aronte, un faimos prezicator din acest oraș antic, care a profetit victoria lui Cezar în războiul împotriva lui Pompei.

În *Divina Comedie*, marele poet a elogiat ospitalitatea cu care a fost primit de lunigieni:

*„...Je io vi giuro, s'io di sopra
vada,
che vostra gente onrata non si
sfregia
del pregio de la borsa e de la
spada.”*

Divina Commedia,
Purgatorio, VIII

Pe muntele Caprione din Lunigiana, Pipino, episcopul de Luni, a fondat, în 1170, mănăstirea Santa Croce. Se crede că acolo a urcat Dante și i-a predat călugărului Ilario un manuscris cu poemele sale. Este menționat acest lucru într-o scrisoare adresată de călugăr lui Ugccione della Faggiuola.

Crâmpieie din istoria orașului

În anul 177 î.Hr., devenind colonie romană, cetatea prinde viață, la fel ca și portul aferent (Portus Lunae). De acolo pleau pe mare blocurile de marmură desprinse din Alpi, pentru ridicarea Romei.

Marmura din împrejurimi avea reputația celei mai fine marmure, comparabilă cu cea din Grecia. În interiorul cetății se aflau forul, palate somptuoase, teatrul și băile publice, în timp

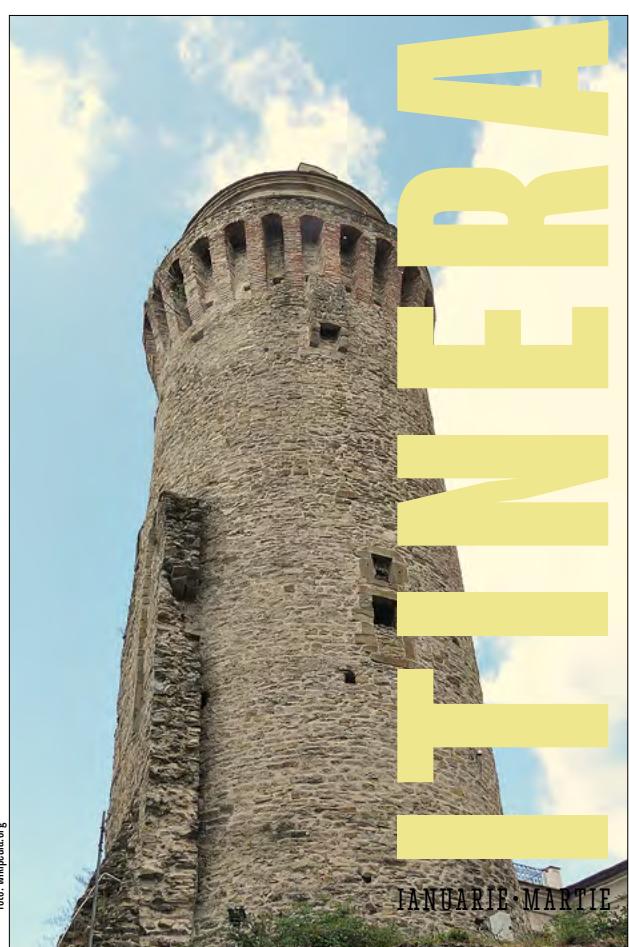

Foto: wikipedia.org

INTERNAȚIONAL

INTERNAȚIONAL

foto: museiligureabeniculturali.it

BREVE
TESTAROLI
TOUCH
HOTEL
HOTEL
HOTEL
HOTEL
HOTEL

ce amfiteatrul (în care luptau gladiatorii) era amplasat în afara zidurilor. După căderea Imperiului Roman, orașul s-a degradat treptat. Aflați într-o continuă luptă cu foametea, locuitorii s-au mutat în Sarzana, Castelnuovo Magra și Nicola.

În prezent, „la terra di Luni” are conservată identitatea culturală și misterul intrinsec: peisaje cu vegetație luxuriantă, greu de străbătut, costume ce amintesc de ritualurile păgâne și magice, bucătăria întemeiată pe resursele sărace ale locului

– de la castane la felurile ieruri. Oamenii din Luni sunt mândri și perseverenți, nemিষcați, precum tradiția.

Printre atracțiile turistice se numără moara antică din Via San Martino, turnul rotund din Piazza di Sopra – din „vârful” căruia se pot vedea superbele peisaje care înconjoară localitatea – poarta de intrare în oraș (Via Porta di Sotto), Biserica Sfinților Lorenzo și Martino (Piazza di Sopra), Sanctuarul „di Nostra

Signora del Mirteto” (Via Salita alla Madonna), Biserica San Martino (Piazza della Chiesa, San Martino).

Vizitând aceste locuri, ai senzația unei întoarceri în timp, pentru o călătorie culturală, spirituală și... culinară. Se spune că una dintre rețetele tradiționale, testaroli, își are originea chiar în Roma antică, fiind considerată „cea mai veche” pastasciutta.

Victor Partan

foto: sitercheologiditalia.it

foto: buonissimo.it

Gata în	30 min
Porții	4
Dificultate:	medie

Preparare:

Cu ajutorul unui blender, se prepară o pastă din busuioc, parmezan și ulei de măslini (un fel de sos pesto). Se amestecă făina cu sare, apoi se adaugă apa, amestecând continuu cu un tel. Se obține o compozitie ca pentru clătite. Se ia un polonic de aluat, se toarnă într-o tigarie unsă cu ulei și se coace pe ambele părți. Se taie „clătitele” mai întâi fașii, apoi romburi. Peste aceste romburi se adaugă sosul din busuioc, parmezan și ulei de măslini. Poftă bună!

Testaroli

Ingrediente:

- 300 de grame de făină
- 450 ml de apă
- un praf de sare
- busuioc proaspăt (4-5 frunze)
- 30 ml ulei de măslini extravirgin
- 50 de grame de Parmegiano Reggiano

Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. · Str. Ion Luca Caragiale nr. 24, 020045 București

Tel.: +4 0372 772 459; Fax: +4 021 313 3064

www.roasit.ro